

שימושים בערוצי תקשורת חדשים : איסוף נתונים מבעלי עניין – מורים והורים¹

סקירה מדעית שהוגשה לוועדה "בין בית ספר למשפחה"

ד"ר גילה קורץ

אפריל 2014

¹ סקירה מדעית זו הוזמנה על ידי ועדת המומחים "בין בית ספר למשפחה : קשרי מורים-הורים בסביבה משתנה" מטעם היזמה למחקר יישומי בחינוך, כדי שתשמש חומר רקע לדיוני הוועדה. הדברים מתפרסמים על דעת המחברת ובניסוחה. בכל שימוש בסקירה או ציטוט ממנה, יש לאזכר את המקור כדלקמן: קורץ, גילה (2014). שימושים בערוצי תקשורת חדשים : איסוף נתונים מבעלי עניין – מורים והורים, סקירה מוזמנת כחומר רקע לעבודת הוועדה "בין בית ספר למשפחה : קשרי מורים-הורים בסביבה משתנה", היזמה למחקר יישומי בחינוך.

כל שימוש בסקירה ייעשה בכפוף לרישיון ייחוס שימוש לא מסחרי שיתוף זהה (CC-BY-NC-SA)

תוכן עניינים

תקציר

1. מבוא

1.1. מטרת נייר העבודה

1.2. מבוא עיוני

1.3. תיאור איסוף הנתונים באמצעות קבוצות המיקוד

2. שאלות מרכזיות

2.1. שאלה 4: מהם ערוצי התקשורת החדשים לשיח בין מורים והורים?

2.2. שאלה 2: מהם נושאי השיח בין מורים והורים בערוצי התקשורת החדשים?

2.3. שאלה 3: מה השלכות זמינות הטלפונים החכמים על השיח בין מורים להורים בערוצי התקשורת החדשים?

2.4. שאלה 4: מה תרומת השיח בערוצי התקשורת החדשים להגברת מעורבות ההורים בעשייה הבית-ספרית?

2.5. שאלה 5: מהן השלכות השיח בערוצי התקשורת החדשים על מעורבות המורים וההורים בתהליך החינוכי של הילדים - תלמידים?

2.6. שאלה 6: מה הערכתם הכללית של המורים וההורים את ערוצי התקשורת החדשים?

2.7. שאלה 7: מה צופן העתיד לשיח מורים והורים בעידן ערוצי התקשורת החדשים?

3. סיכום

4. נספחים

4.1. נספח 1: ביבליוגרפיה מוארת: רשימת מקורות וסיכומי מאמרים

4.2. נספח 2: תקציר מידע על קבוצות המיקוד

4.3. נספח 3: מתווה השאלות בקבוצות המיקוד

בשנים האחרונות, עם התפתחות טכנולוגיות האינטרנט גבר השימוש בערוצי תקשורת חדשים בין בית הספר לבין ההורים. יישומים כדוגמת דואר אלקטרוני, רשתות חברתיות, מסרים מידיים, מערכות מידע ותקשורת מוסדיות (משו"ב, מנבסנ"ט וכד') ואמצעי תקשורת אלחוטיים כדוגמת הטלפונים החכמים טומנים בחובם פוטנציאל להעמקת מעורבות ההורים בחיי בית הספר ואף לשינוי תפקידם של המורים ושל ההורים בתהליך החינוכי של הדור הצעיר.

מתוך הכרה בחשיבות הנושא ומיעוט העדויות המחקריות האמפיריות הזמינה ועדת מומחים בנושא "קשרי בית ספר משפחה בסביבה משתנה", באמצעות "האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים – היזמה למחקר יישומי בחינוך", נייר עבודה שמטרתו לשרטט תמונת מצב ראשונית ועדכנית של היקף וסוגי השימושים בערוצי תקשורת חדשים בין מורים להורים והשלכותיהם על מעורבותם בתהליך החינוכי של ילדיהם-תלמידיהם.

הממצאים מתבססים על 7 מפגשי קבוצות מיקוד שבהם השתתפו 42 מורים והורים ממגוון מוסדות חינוך מגן ילדים ועד לתיכון.

מיפוי ערוצי התקשורת מגלה שדואר אלקטרוני הינו ערוץ התקשורת השכיח בין ההורים והמורים. ערוץ התקשורת השני השכיח (בפרט בבתי ספר על-יסודיים) הינו האפיק המוסדי (כדוגמת משו"ב ומנבסנ"ט). הודעות טקסטואליות ומסרים מידיים והודעות ווטסאפ הינן ערוץ התקשורת השלישי בשכיחותו. דווח על שימוש מועט בערוץ תקשורת ברשת חברתית כדוגמת פייסבוק. ערוצי התקשורת החדשים משרתים את המורים, בדרך כלל, כאמצעי להעברת מידע אל כלל ההורים כהודעות בית ספריות, עדכונים והודעות שוטפות. עם זאת, כאשר מתעוררת בעיה נקודתית הנוגעת לתלמיד מסוים נשלחת הודעה אישית להורה ומתווסף לערוץ השיח החדש ערוץ מסורתי כדוגמת טלפון או מפגש פנים מול פנים.

האמצעים הניידים, ובפרט הטלפונים החכמים, משנים את "כללי המשחק" - - בתכיפות השיח בין הורים למורים, בתצורתו כשיח אישי וכשיח קבוצתי, בייצוגו החזותי ובמיוחד בעובדה שענייני בית הספר מלווים את בעלי הטלפונים החכמים (מורים והורים כאחד), לכל מקום, בכל זמן וללא הפסקה.

הטכנולוגיה נתפסת כמעצבת את דפוסי השיח בין המורים להורים וכמזמנת מעורבות רבה יותר של ההורים, ובתנאי שלשותפים (במיוחד למורים) מיומנויות מספקות בתפעול היישומים. היתרונות המרכזיים של ערוצי השיח החדשנים הינם: זמינות מידע מתעדכן, גמישות, וחסכון בזמן. נראה כי יתרונות השיח הדיגיטלי עולים על שני חסרונותיו המרכזיים: השקעת הזמן הרבה הנתבעת מהמורה ואבדן אינטימיות (ולעיתים אף להתעוררות מתח) במארג היחסים מורים – תלמידים - הורים כתוצאה מתיווך הטכנולוגיה.

1.1. מטרת נייר העבודה

בשנים האחרונות, עם התפתחות טכנולוגיות האינטרנט גבר השימוש בערוצי תקשורת חדשים בין בית הספר לבין ההורים. ערוצי תקשורת חדשים כדוגמת דואר אלקטרוני, רשתות חברתיות, מסרים מידיים, מערכות מידע ותקשורת מוסדיות (משו"ב, מנבסנ"ט וכד') ואמצעי תקשורת מתקדמים כדוגמת הטלפונים החכמים טומנים בחובם פוטנציאל להעמקת מעורבות ההורים בחיי בית הספר ואף לשינוי תפקידם של המורים ושל ההורים בתהליך החינוכי של הדור הצעיר.

מתוך הכרה בחשיבות הנושא ומיעוט העדויות המחקריות האמפיריות הזמינה ועדת מומחים בנושא "קשרי בית ספר משפחה בסביבה משתנה", באמצעות "האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים – היוזמה למחקר יישומי בחינוך", נייר עבודה מהמחברת החתומה על מסמך זה, שמטרתו לשרטט תמונת מצב עדכנית של היקף וסוגי השימושים בערוצי תקשורת חדשים בין מורים להורים והשלכותיהם על מעורבותם בתהליך החינוכי של ילדיהם- תלמידיהם.

איסוף הנתונים לנייר העבודה בוצע במהלך חודשים דצמבר 2013-ינואר 2014, באמצעות קבוצות מיקוד שבהם השתתפו 42 מורים והורים ממגוון מוסדות חינוך בישראל מגן ילדים ועד תיכון.

בחלקו הבא של נייר העבודה נציג מבוא עיוני ולאחריו תיאור איסוף הנתונים באמצעות קבוצות המיקוד. בחלקו השני של נייר העבודה יוצגו ממצאים מרכזיים מקבוצות מיקוד על פי שאלות המחקר. סיום נייר העבודה מוקדש לסיכום והמלצות לפעילויות המשך.

1.2. מבוא עיוני

בחלק זה נעמוד על כמה סוגיות הרלוונטיות לבחינת ערוצי תקשורת חדשים בין מורים והורים והשלכותיהם על מעורבותם בתהליך החינוכי של ילדיהם - תלמידיהם. הביבליוגרפיה המוארת בנספח 1 מסכמת מספר מאמרים רלוונטיים.

יש לציין כי חיפושנו במאגרי מידע מובילים כדוגמת: Google Scholar, ProQwest Central, Education Research Complete, ERIC, מפתח כדוגמת: Parent-Teacher Communication; Parent-Teacher E-Mail Strategies; Parent-Teacher forums Strategies; Parent-Teacher Social Networks Strategies לא הניבו מקורות מחקריים רבים.

למעורבות ההורים, ובכללה לתקשורת עם סגל בית הספר, השפעות על רווחת התלמיד, התפתחותו הקוגניטיבית וכפועל יוצא על הישגיו (פלוטקין ופירא, 2011; Kosaretskii ;

and Chernyshova, 2013; Olmstead 2013). קשר ישיר, אישי ואיכותי בין ההורים לצוות המורים הינו תנאי הכרחי למעורבות הורים מיטבית בחיי בית הספר (פישר ופרידמן, 2009; פרידמן, 2010; מור, 2012). לפי פרידמן ופישר (2002), לתקשורת יעילה בין הורים ומורים וערוץ תקשורת פתוח יש חשיבות רבה והשפעה חיובית לפתרון בעיות, העשויה לשפר את איכות החינוך, תחושת השייכות והצלחת הילדים. עוד מצאו החוקרים שמעורבות ההורים תגבר ככל שיחושו שבית הספר נותן בהם אמון ויחושו זהות עם ערכי בית הספר. במציאות, לעומת זאת, תהליך מעורבות הורים נתקל בקשיים. לדוגמא, הוועדה לנושאי קשרי משפחה – מסגרת חינוך בגיל הרך (גן-ג') וזיקתם להתפתחות הילד ולהצלחתו במערכת החינוך הביעה תסכול בנוגע לשותפות הורים בבית הספר בשל העובדה שבית הספר פונה להורים רק במקרה של קונפליקט או בעיה. להערכת חברי הוועדה יש חשיבות רבה לשיתוף ההורים גם בהצלחות ומסרים חיוביים (גרינבאום ופריד, 2008).

בספרות מחקר ניתן למצוא מודלים שונים לתיאור יחסי הגומלין בית ספר ומעורבות הורים (Addi-Racah and Ainhoren, 2009; Olmstead, 2013). בעבודה הנוכחית התבססנו על עבודתם של Bauch and Golding (1998) לבחינת תרומת השיח בערוצי התקשורת החדשים להגברת מעורבות ההורים בעשייה הבית-ספרית. מודל זה כולל את סוגי הטיפוסים הבאים: 1. ביורוקרטי (Bureaucratic) - מאופיין במעורבות מועטה של הורים ומורים. זהו המודל המסורתי, להורים תפקיד פסיבי בעוד שהמורים משמרים את מיקומם האוטונומי בכיתה; 2. מומחיות מורים (Teacher's Professionalism) – המאופיין במעורבות רבה של מורים ונמוכה של הורים. במודל זה המורים נתפסים כמומחים וכיודעים מה טוב לתלמידים שלהם; 3. מעורבות גבוהה של הורים (Parent Empowerment) לעומת מעורבות נמוכה של מורים. במודל כזה ההורים יכולים להוות איום על יוקרתם המקצועית של מורים ובפועל מחלישים אותם. במודל כזה יחסי מורים הורים מאופיינים במתח ושאיפת המורים היא להרחיק את ההורים ככל שניתן; 4. שותפות (Partnership) - מעורבות גבוהה הן של המורים והן של ההורים. זהו המודל השואף למעורבות הורים מיטבית.

טכנולוגיות המידע והתקשורת מתפתחות במהירות עצומה, חודרות לכל תחום, משנות את אורח חיינו ונעשות לחלק חשוב מתרבותנו ולרכיב מרכזי בכל מרחב קיומנו (סלומון, 2000). כך גם ערוצי התקשורת הדיגיטליים שבין בית הספר לבית ההורים. זמינות ערוצי תקשורת חדשים כדוגמת: דואר אלקטרוני, רשתות חברתיות (כדוגמת פייסבוק, ווטסאפ), מערכות תקשורת מוסדיות (כדוגמת משו"ב ו-Smart School) והטלפונים החכמים מזמנים מרחבי תקשורת דינמיים בין-אישיים, בין-קבוצתיים, סינכרוניים וא-סינכרוניים שלא היו קיימים קודם לכן.

ממחקרים עולה שדואר אלקטרוני, יישום דיגיטלי ותיק עוד מתקופת ווב 1.0, הוא אחד האמצעים השכיחים ביותר לתקשורת בין הורים למורים. להערכת מורים עדכון הורים באמצעות הדואר אלקטרוני מסייע לנקיטת צעדים נדרשים לסיוע לתלמידים הנזקקים לסיוע (Thompson, 2008; Thompson, 2009; Kosaretskii and Chernyshova, 2013). דואר אלקטרוני נמצא כיעיל בניהול התלמידים על ידי המורים בכך שהמסרים הועברו באופן מידי לידי ההורים. אולם, התקשורת העיקרית בין שתי הקבוצות מתרחשת סביב נושאים שליליים הן מבחינת ההישגים הלימודיים והן מבחינת ההתנהגות בבית הספר. עם זאת, נמצא כי ההורים והמורים השתדלו לנסח את המידע השלילי בנימה חיובית (Thompson, 2008). במחקר אחר של Thompson (2009) נמצאו כשלים וחששות בשימוש באפיק תקשורת זה. הראשון, פירוש שגוי של המסר; השני, חששות משימוש במדיה הא-סינכרונית; השלישי, חשש מחציית גבולות בין מורים להורים; והרביעי, חשש מהעברת אחריות ללמידה מהתלמידים להורים. השוואה בין תקשורת באמצעות האתר הבית ספרי והדואר האלקטרוני העלתה את הממצאים הבאים:

- התקשורת באמצעות האתר הבית ספרי יותר פורמלית ומספקת מידע כללי, בעוד שההתכתבות האלקטרונית פונה יותר אל צורכי הפרט.
- נמצא כי גם כאשר דואר אלקטרוני נשלח למספר הורים במקביל, הוא עדיין נתפס על ידי ההורים כאישי.
- אתרי בית הספר נמצאו כיעילים יותר עבור מידע סטטי שלא דורש תיקון או שינוי לעומת הדואר האלקטרוני בו התקשורת אישית וממוקדת ומטרתה להביא לשינוי מידי (Kosaretskii and Chernyshova, 2013).

מערכות מוסדיות לניהול פדגוגי ואדמיניסטרטיבי כדוגמת המשוי"ב, מנב"סנטו ו-Smart School הן ערוץ תקשורת חדש נוסף. באמצעות מערכות אלו ניתן לקבל דיווח יום-יומי על המתרחש בשיעורים בבית הספר, וכן דיווח על ציונים והישגים לימודיים. המערכות מאפשרות תקשורת פנים ארגונית בין אנשי הצוות ותקשורת עם התלמידים ועם הוריהם (בינס, 2008; Olmstead, 2013). יצוין שמערכת החינוך בישראל הציבה לה כיעד את שילוב המערכות המוסדיות כאפיק תקשורת מרכזי. בתכנית התקשוב הלאומית שיצאה לדרך בשנת 2010 הוצהר במפורש שאחת המטרות לעידוד התקשורת בין מורים הורים ותלמידים היא באמצעות מערכות מידע לניהול פדגוגי (משרד החינוך, 2012).

במחקר מוקדם (2008) שבחן שימוש במערכת משוי"ב לקירוב הורים לבית הספר בכפר קמע מצאה בינס שהדיאלוג בין ההורים לבית הספר באמצעות המשוי"ב תרם למעורבותם בחינוך ילדיהם. יחד עם זאת, לא מספיק הורים נכנסו בצורה עקבית למשוי"ב לקבלת המידע. המסקנה המרכזית ממחקרה הייתה שהמערכת המוסדית היא כלי טכנולוגי יעיל זמין ונוח שניתן באמצעותו לקרב את ההורים לבית הספר וליצור דיאלוג משותף כדי לקדם את הישגי התלמידים. בפועל, לא כל הקהילה שבה נערך המחקר ניצלה כלי זה

במלואו מסיבות שונות, חלקם בגלל בעיות טכנולוגיות, וחלקם מכיוון שלא היו מודעים לאפשרויות לדיאלוג שהיישום מזמן.

במחקרים מאוחרים יותר נמצא שקצב אימוץ המערכות המוסדיות התגבר והן תופסות מקום מרכזי בניהול בית הספר ובתקשורת בין מורים-תלמידים-הורים. לדוגמא, בלאו והמאירי (2012 ; 2011) מדדו מספר כניסות למערכת משו"ב בשבעה בתי ספר על-יסודיים במשך שלוש השנים הראשונות לכניסת המערכת. מממצאי מחקרן עולה שככל שעובדי ההוראה הזינו נתונים במערכת המשו"ב כך גבר קצב הכניסות של ההורים (בעיקר אימהות) וגם של התלמידים וכתוצאה מכך, גברה תכיפות האינטראקציה בין המורים לבין ההורים (טיב האינטראקציה לא נבדק). עם זאת, מורים (בפרט מורים מתחילים) דיווחו על לחץ נפשי וחשש מביקורת מצד מורים ותיקים, הנהלה והורים עקב התייעוד הפומבי של דיווחיהם. אחת התוצאות הייתה שבחלק מהמקרים הדיווח היה "מרוכך" ולא נאמן במלואו למציאות (פרלמן, 2014).

ערוצי תקשורת חדשים נוספים הינם הרשתות החברתיות כדוגמת פייסבוק, ווטסאפ (המשמש להעברת מסרים מידיים, תמונות, קטעי וידאו וקול), טוויטר, גוגל פלוס ועוד. רשתות חברתיות הינן כינוי לסביבות ברשת הכוללות מגוון של כלים ואמצעים מקוונים המאפשרים יצירה ושימור של קשרים בין גולשים עשרים וארבע שעות ביממה, שבעה ימים בשבוע (24/7). הרשתות הן חלק ממגוון יישומי Web 2.0, המתאפיינים ביצירה ובשיתופיות של תכנים בין גולשים בעלי עניין משותף. העולם ברשתות החברתיות הוא עולם של "כאן ועכשיו" – מתבוננים, מגיבים, נוכחים (קורץ וחרן, 2012). פייסבוק הינה הרשת החברתית הידועה והגדולה ביותר בעולם. כפי שמייסדיה מצהירים, "פייסבוק עוזר לך להיות בקשר עם האנשים בחיך ולשתף אותם" (<http://he-il.facebook.com>). השימוש בסביבה הינו חופשי וללא תשלום, ומאפשר לגולש (מגיל שלוש-עשרה ומעלה) להצטרף לקבוצה או לקבוצות של משתמשים ולתקשר עם שאר חברי הקבוצה. באפשרותם של המשתמשים ליצור לעצמם פרופיל אישי, וכן רשימה של חברים שניתן לשלוח אליהם הודעות ולשתף עימם מידע, תמונות וסרטונים. מהמחקר עולה כי אפיק חברתי זה עדיין בחיתוליו כערוץ תקשורת בין מורים להורים אך מורים מביעים נכונות עקרונית להשתמש בו (Olmstead, 2013).

בעבודת הגמר לתואר שני של ברוקס ובוסקילה (2013) שבחנה את שילוב הרשת החברתית פייסבוק כאמצעי תקשורת בין מורים להורים, נמצא שמרבית ההורים (81%) שהשתתפו במחקר סברו כי הפייסבוק הוא כלי יעיל לשיפור התקשורת המהירה ביניהם למורות הכיתה, לעומת האמצעים המסורתיים שאינם מהירים וזמינים באופן מידי לביצוע כדוגמת מחברות קשר ושיחה בטלפון. בנוסף, מרביתם ראו בפייסבוק אמצעי המקל עליהם בקבלת אינפורמציה יומיומית ממורות הכיתה, הן על ידי הודעות כלליות והן בהודעות ובפניות אישיות. עוד עולה מהמחקר שהיחס בין ההורים למורים השתנה לטובה כתוצאה מההתנסות בתקשורת ביניהם באמצעות פייסבוק. להערכתן, התקשורת

באמצעות פייסבוק תרמה להרחבת האמון והשיתוף בין המרות להורים. במהלך שנת הלימודים בה בוצע המחקר הקשר בין המורים להורים הורחב ממחברת קשר ושיחת טלפון שבועית, לקשר יומיומי, שאינו תלוי, זמן או מקום. הורים רבים הגיבו באמצעות הטלפון הנייד שלהם מיד עם תום שליחת ההודעה, ההורים חשו שהתקשורת התעצמה והובילה ליחסי אמון הדדיים. ממצא נוסף ממחקרן העלה שהעברת המידע וחיפית ההורים לתכנים השונים, תרמו רבות לתחושת השותפות. מלבד ההודעות שהועלו על ידי המורות על פעילויות שונות שנערכו בכיתה, מסיבות, תמונות וכדומה, העלו ההורים תמונות מחיי היומיום בבית, רעיונות לטיולים והצעות לפעילויות משותפות.

ההתפתחות המואצת של תשתיות טכנולוגיות אלחוטיות תרמו, בין היתר, להופעת אמצעים ניידים ובכללם טלפונים סלולריים חכמים הכוללים נגישות לאינטרנט המאפשרים מגוון פעילויות גלישה ותקשורת. הטלפונים החכמים מזמנים אפשרויות תקשורת במגוון ייצוגים חזותיים, טקסטואליים ואודיו-ויזואליים. כמו כן, הם מגבירים את תכיפות השימוש ביישומי תקשורת כדוגמת דואר אלקטרוני, פייסבוק, ווטסאפ Webtop (אפליקציית Smart School לטלפון הנייד) ועוד. במחקרן "סמארטפון בבית הספר – האומנם הדור הבא כבר כאן? ניהול פדגוגי בסלולרי בקרב הצוות החינוכי והמשפחות", בחנו בלאו והמאירי (2012) שימוש בטלפונים חכמים לעבודה עם מערכת משו"ב בקרב עובדי הוראה, תלמידים והורים ב-429 בתי ספר. הנתונים התבססו על נתוני המערכת (ולא דיווח עצמי). הן מצאו שמספר הכניסות של עובדי הוראה למערכת מטלפון חכם השפיע על מספר הכניסות של תלמידים והורים. להערכתן, האפשרות להזין נתונים מטלפון סלולרי בזמן אמת במהלך השיעורים יכולה להקטין את העומס המוטל על עובדי הוראה בהזנת נתונים שוטפים למערכת ולפנות את זמנם בהפסקות, שעות שהייה ולאחר יום עבודה לעשייה חינוכית אחרת. יתרה מכך, השימוש במערכת משו"ב יוצרת תרבות חדשה של אינטראקציה מקוונת בין בית הספר לבין התלמידים והוריהם. לסיכום, מהסקירה המצומצמת של מחקרים שהוצגה בסעיף זה עולה כי הופעת ערוצי התקשורת הדיגיטליים החדשים ואמצעי תקשורת כדוגמת הטלפונים החכמים מזמנים מגוון תהליכי תקשורת שלא היו קיימים קודם לכן הן בעיצובם החזותי והן בנגישות אליהם. אחת השאלות המרכזיות המתעוררת היא באיזו מידה העטיפה הטכנולוגית משנה, ואפשר שתשנה עוד יותר בעתיד, את מהות הקשר בין המורים-תלמידים-הורים. בנייר עבודה זה ננסה לספק תשובה ראשונית על ידי תיאור תמונת מצב עכשווית ועדכנית.

1.3. תיאור איסוף הנתונים באמצעות קבוצות המיקוד

האמצעי המרכזי לאיסוף הנתונים הינו קבוצות מיקוד המוגדרות ככינוס (במיקום פיסי או וירטואלי) של מספר אנשים לצורך דיון קבוצתי מונחה. משך הדיון הקבוצתי כשעתיים ובאמצעותו מלבנים נושא אחד או יותר. קבוצת המיקוד מסייעת למשתתף היחיד 'לגלות' את דפוסי ההתנהגות שלו עצמו. הדיון הפתוח מאפשר למשתתף ללמוד על התנהגויות אחרות, באמצעות דיווח של המשתתפים האחרים בכינוס. קבוצת המיקוד

יעילה במיוחד לזיהוי עמדות ותפיסות אך יתרונה הגדול נעוץ ביכולת להציף ממדים רגשיים (Caiser, 2008)

כאמור, איסוף הנתונים בוצע במהלך חודשים דצמבר 2013-ינואר 2014, באמצעות קבוצות מיקוד שבהן השתתפו 42 מורים והורים בחלוקה שווה של 27 מורים ו 27 הורים (המורים בחלקם הגיבו גם "על תקן" הורים) והורים ממגוון מוסדות חינוך בישראל, גני ילדים, בתי ספר יסודיים ועל-יסודיים. רובן המכריע היה נשים.

גיוס המשתתפים לקבוצות המיקוד בוצע בסיוע עמיתים, בוגרים וסטודנטים מהמרכז ללימודים אקדמיים באור יהודה כדגימת נוחות המשולבת בדגימת "כדור שלג". תנאי מקדמי להשתתפות בקבוצת המיקוד היה שימוש בעבר או בהווה בערוצי תקשורת חדשים לקשר עם בית הספר (להורים) או לקשר עם הורים (למורים). יצוין שמספר משתתפים ענו על השאלות בדיון פעמיים: פעם אחת כהורה ופעם אחת כמורה. בסך הכול נערכו 7 קבוצות מיקוד: 4 התקיימו פנים אל פנים (שניים במרכז ללימודים אקדמיים אור יהודה, אחד בחדר מורים בבית ספר ברמת השרון, ואחד בבית פרטי באזור הדרום -יד נתן) 3 באופן וירטואלי באמצעות יישום גוגל-הנגאאוט (<http://www.google.com/+learnmore/hangouts/?hl=iw>) המאפשר שיח וידאו בזמן אמת בין מספר משתתפים. משך כל מפגש נע בין שעה עד לשעתיים והשכיח כשעה וחצי. מפגשי קבוצות הדיון נוהלו על ידי החתומה על דו"ח זה ובנוכחות אסיסטנטית. המפגשים הוקלטו ותשובות המשיבים סוכמו על ידי האסיסטנטית על בסיס מתווה לשאלות שאושר על ידי חברי ועדת המומחים.

(למידע על קבוצות המיקוד ראו נספח 2).

2. שאלות מרכזיות

2.1. שאלה 1: מהם ערוצי התקשורת החדשים לשיח בין מורים והורים?

נמצא **שדואר אלקטרוני** הינו ערוץ התקשורת השכיח שצוין על ידי רובם המכריע של המשתתפים הן מבתי ספר יסודי והן על-יסודיים, הן על ידי ההורים והן המורים. ערוץ התקשורת השני השכיח (בעיקר בבתי ספר על-יסודיים) הינו מערכת מידע ותקשורת מוסדית שבבית הספר (להלן: **אפיק מוסדי**), אם כי היא, בדרך כלל, פחות מועדפת:

"יש בתחילת שנה נוהל קבוע בו המורה אומרת שכל ההודעות יהיו באתר ומיד ההורים צועקים 'תשלחי לנו למייל, תשלחי לנו למייל' זה חוסך להורים, זה מזרים אלי במקום שאני אלך לאתר".

"המייל יעיל, עושה מה שהוא צריך ומאפשר תקשורת במעגלים הרלוונטיים"

" זה מאוד נוח לי כהורה... אני מרגישה שאני בשליטה במה שקורה בבית הספר כי זה ערוץ א-סינכרוני והוא מגיע מתי שנח לי"

"האפשרות של המייל נותן אפשרות לארגן את המחשבה, לבחון כל מילה, לעשות סינון רגשי ולענות עניינית."

"המייל נותן זמן נשימה, מחשבה לפני שכותבים."

"במייל יש הסתתרות, מחשבה לפני שכותבים משהו, עונים כשרוצים יש שליטה שלי הכותב."

"הפינג פונג בין ההורה למורה יכול להוות מקום של נשימה. אם עושים זאת דרך המייל קוראים פעם שנייה ושלישית, מעכלים לא חייבים לענות מידית"

מאפייני הדואר האלקטרוני – טכנולוגיית ה"דחיפה" לנמעני המסר והגמישות בזמן ובמקום לקריאה ולתגובה תורמים להעדפה של ערוץ זה. יתרון נוסף של הדואר האלקטרוני הוא שהתחברות למערכת המוסדית מחייבת פעולה מקדימה של הזדהות בשם משתמש וסיסמא בכל כניסה: "צריך לזכור כל הזמן את שם המשתמש והסיסמא. יש גם הרבה קטגוריות וצריך לדעת ולחפש באתר". עם זאת, הורים ומורים מכירים ביתרונות האפיק המוסדי לעומת הדואר האלקטרוני: "אנחנו מקבלים במייל הפניה לאתר לבדוק מה התוכניות המיוחדות שיהיו בבית הספר; "יש כאן [דואר אלקטרוני, ג.ק.] פחות אינפורמציה יחסית לאתר".

בחירת מורים בדואר האלקטרוני לעומת האפיק המוסדי מגלה שבמידה רבה הבחירה באפיק תלויה בהעדפת ההנהלה, בין היתר בגלל השאיפה לתיעוד תכני התקשורת בתשתיות המוסדיות:

"השנה התחלפה מנהלת בבית הספר והיא אוהבת שהכל מתקשב... היא לוחצת על המורות שהכול יעלה לאתר למרות שנראה לי שהמורות פחות רוצות זאת".

אחת האימהות סיכמה את תרומת האפיק המוסדי כך: "ההורה מעודכן כל הזמן ואון ליין במצב הילד".

למרות זאת, בפועל, ההעדפה לדואר האלקטרוני נותרת בעינה: "מבחינתי המייל נוח כי בלחיצת כפתור כולם מקבלים את ההודעה ובמיוחד לנייד"

הודעות טקסטואליות ומסרים מידיים¹ והודעות ווטסאפ הינן ערוץ התקשורת השלישי בשכיחותו. במיוחד בולט השימוש בערוץ זה בגני ילדים, בכיתות הנמוכות של יסודי ובחינוך מיוחד. הערוץ משמש להעברת הודעות, מידע לא פורמלי אבל עוד יותר לשיתוף ההורים בחיי הגן ובית הספר מבחינת "תמונה שווה אלף מילים"²:

"אך אף אחד לא מוכן להתנתק מהערוץ הזה שנותן טעימה ממה שהילד עובר בבית הספר".

¹ הוחלט לאחד את שני האפיקים שכן לא תמיד ניתן היה לערוך הבחנה בין הודעות הנשלחות דרך ווטסאפ או

כהודעות SMS

² מאפייני ווטסאפ בערוץ תקשורת חדש יידונו בהמשך בשאלה שתעסוק בהשלכות הבעלות על הטלפונים החכמים על השיח

אחת האימהות הביעה בדבריה את תחושת הקהילתיות בין השותפים לתקשורת בקבוצת הווטסאפ:

"זאת השפעה מדהימה. ההורים החרדים מרגישים אחד את השני בגלל הערוץ הזה. זה לעיתים חורג מתחומים הקשורים לבית הספר אך בגבול הטעם הטוב."

אימא אחרת ראתה את יתרון הווטסאפ והסתתרות מאחורי מסך הטלפון כמזמנים שיח תקשורת אישי ואינטימי שאפשר והייתה מהססת לקיימו פנים אל פנים:

"שימוש בערוץ תקשורת כגון הווטסאפ מאפשר אינטימיות ומהירות. להיות רב ערוצי. את כותבת ואת עונה. את רואה את כל השיח. זה כמעט כמו שיחה פנים אל פנים ושיחות הטלפון. מעבר לשיחה אני מוצאת את עצמי כותבת דברים שלא הייתי מתבטאת בפנים אל פנים."

אמא לילדה בכיתה א', החברה בוועד ההורים סיפרה על שימושי ווטסאפ כיתתי, בו חברים ההורים:

לעדכונים חברתיים שוטפים ברמת שיעורי בית, מטלות, מבחנים. כך אני כאם יודעת אם יש לילד שלי שיעורי בית... במידה והמורה שוכחת להודיע מהם שיעורי הבית ההורים מנדנדים לה בווטסאפ."

יצוין שאימא זו סיפרה שעיקר התקשורת עם המורה באמצעות הדואל מתמקדת בנושאים הרלוונטיים לתלמיד הבודד כדוגמת היעדרות, בעיית משמעת וכד'.

עם זאת, יש המבקרים את התאגדות ההורים-מורים בקבוצת ווטסאפ:

"קבוצות חופרות. מידע שאינו תורם. אני מעדיפה לקבל את ההודעות המעניינות במייל. בווטסאפ זה פחות רציני, כולם כותבים ולא תמיד כולם קוראים את מה שכולם כותבים"

דווח שימוש מועט ב**פייסבוק** או **רשת חברתית** אחרת לתקשורת בין מורים להורים. יותר מכך, מספר הורים ומורים אף התבטאו בגנות השימוש בפייסבוק כאמצעי תקשורת שכן להערכתם, ערוץ זה גורם לזילות רמת השיח בין בית הספר לבין ההורים ומשטיח את מערכת היחסים ביניהם:

"בגלל שהקשר דרך הפייסבוק ההיבטים המקצועיים נדחקים הצידה וקשרים חברתיים הופכים להיות במרכז."

"אני לא אוהבת את הדת החדשה של פייסבוק והסלולר."

מורה, המלמדת בבית ספר על יסודי, שדיווחה על שימוש בפייסבוק הסבירה את יתרון הרשת החברתית כערוץ תקשורת:

"הצלחנו לגייס 100 הורים בפייסבוק והם שם. ההורים מיוודעים כל הזמן. האוכלוסייה הרב תרבותית של הורים דוברי רוסית שיכולים לקרוא ברוסית בפייסבוק ולא את הודעות ה-SMS שנשלחות בעברית"

2.2. שאלה 2: מהם נושאי השיח בין מורים והורים בערוצי התקשורת החדשים?

מעדויות המשתתפים, מורים והורים כאחד, עולה שחלק ניכר מנושאי השיח מתמקד בהודעות בית ספריות, עדכונים, הודעות שוטפות, סיכומי ישיבות, הצגת תכנון לימודים לשבוע או החודש הקרוב, בקשות נקודתיות לקראת אירועים מיוחדים ושיתוף מאירועי בית הספר:

"אנחנו מקבלים בקשות המורה מההורים כדוגמת התנדבויות בכיתה, עדכון ההורים על תכנית לימודית שבועית, מילוי טפסים, הצגות, טיולים, בקשת הפנייה לאתר להתעדכנות הנעשה בבית הספר וסיכומי ישיבות ועד שהתקיימו."

"כל שבוע יש תכנון שבועי ואנחנו מקבלים אותו במייל מהמורות. מעבר לכך פעילויות מיוחדות או אירועים מיוחדים."

"מקבלת מהמורים אינפורמציה מה נעשה כל השבוע מבחינה לימודית"

"יש נוהל די קבוע שבו המחנכת מעבירה לכל ההורים הודעות שוטפות"

"המורה שולחת תמונות של הילדים מהטיול השנתי";

וכן הודעות מנהליותמינהליות או הודעות דחופות כדוגמת: "יש לי כאבי גב לא אגיע ליום ההורים הישיבות בוטלו"; ויש גם אימהות ששולחות הודעות למורה: "כשהבת שלי חולה אני שולחת למורה הודעה מה היה בכיתה."

ערוצי התקשורת החדשים מתאפיינים בפשטות הפצת המידע. בלחיצת אצבע ניתן לשלוח מידע אל כלל ההורים. עם זאת, מספר מורות סיפרו כי הן משתמשות בערוצי תקשורת כדוגמת דואר אלקטרוני והודעות טקסטואליות לשליחת הודעות להורה יחיד, בדרך כלל כאשר מתעוררת בעיה הנוגעת לילדם כדוגמת בעיית משמעת, אי הכנת שיעורים וכד'.
"בדרך כלל ההודעות הן שליליות. לא אשלח להורים הודעה שהילד שלהם ענה תשובה נכונה בכיתה. יותר סביר שאשלח הודעה כאשר הוא מפריע בכיתה."

חשוב להדגיש כי השימוש בערוצי התקשורת החדשים נעשה לצרכים נקודתיים שאינם דורשים המשך טיפול:

"יש נושאים בתיכון שמחייבים מפגש פנים אל פנים כמו קושי, מעקב צמוד, הזמינות של המייל לעיתים יכולה להטעות והטיפול לא יעיל והטכנולוגיה לא יכולה להחליף אותם"

המעבר לפרקטיקות ישנות כדוגמת שיחה טלפונית ומפגש פנים אל פנים מתבצע כאשר נושא השיח מוגדר כבעייתי, דחוף ומחייב המשך טיפול:

"קשר אישי פנים אל פנים וטלפוני עדיף על ערוץ אחר במצבים שיש צורך בשיח אישי על בעיות או דברים דחופים."

"הטלפון הוא ערוץ מצוין לקשר אישי. פנים אל פנים הוא קשר טוב לנושאים מתמשכים."

"כאשר רוצים לשוחח על נושאים יותר רציניים אי אפשר להשתמש באמצעים

הדיגיטליים. זה מחייב טלפון, אינטרנט, קול, מגע בזמן אמת.

"אם אנו מגלים קושי שכדאי שנדבר יחד ונראה כיצד ניתן לפתור אותם גם בבית, אני מוצאת נכון שיש מקום לשיחה פנים אל פנים."

"כאשר יש עניינים אישיים יותר במיוחד עם הבן העדפה שלי הייתה קשר אישי יותר ולא דרך אתר בית הספר."

השיחה בטלפון, ועוד יותר המפגש פנים אל פנים ("אין תחליף לשיחה האישית"), נתפשים כדיסקרטיים, אישיים ואינטימיים יותר מאשר דואר אלקטרוני או הודעה טקסטואלית או מסר מידי. שמיעת הקול האנושי בשיחת הטלפון והאינטונציות המתלוות לשיחה, קשר העין ושפת הגוף בשיחה פנים אל פנים תורמים לאיכות הטיפול בענייניו של התלמיד. הערוץ הדיגיטלי, במקרים מסוג זה, משמש כאמצעי פותח לשיח ("מכבה שרפות") והמשכו בתאום מועד לשיחה טלפונית או מפגש פנים אל פנים:

"להורה יותר קל כאשר נפגש עם המורה לאחר שקיבל תגובה במייל."

"כאשר הורה כותב לי דברים מאוד קשים במייל ואני עונה לו בתגובה מיידית ולאחר כמה ימים מגיע אלי לשיחה הוא כבר מגיע יותר רגוע."

2.3. שאלה 3: מה השלכות זמינות הטלפונים החכמים על השיח בין מורים להורים בערוצי התקשורת החדשים?

מעדויות המשתתפים, בעלי הטלפונים החכמים, ניתן להבין כי האמצעים הניידים, במידה רבה, משנים את "כללי המשחק" בתכיפות השיח בין הורים למורים, כשיח אישי וכשיח קבוצתי, בייצוג החזותי ובמיוחד בעובדה שענייני בית הספר מלווים את בעלי הטלפונים החכמים, לכל מקום ובכל זמן. הדואר האלקטרוני, הווטסאפ ופייסבוק (יצוין שהמערכות המוסדיות נתפסות כלא נוחות לגלישה מהטלפון החכם) נוכחים בכל רגע נתון וללא הפסקה ותובעים את תשומת ליבם, בעיקר, של המורים:

"העובדה שיש טלפון חכם מגבירה את המהירות של האינטראקציה...ברגע שהאם כותבת לי מייל דחוף היא מתוסכלת... היא זקוקה לתשובה בזמן אמת... כשהאם שכותבת לי מייל מקבלת תגובה ממני באותו רגע זה מרגיע אותה כאשר אנחנו נפגשות היא כבר אחרי הסערה... אני כמורה מעבירה את האמפתיה באותו רגע."

הנגישות ותובענות המדיום גובים את מחירם במיוחד בקרב מורים: "לעיתים זה בא על חשבון החיים האישיים"; "הכלים הללו לא מאפשרים להציב גבולות. דבר שמאוד חשוב לי כמורה"; "לא רציתי את קבוצת ההורים 24 שעות אצלי בתיק". מספר מורים העידו שהטכנולוגיה הניידת מחייבת אותם לתגובה מיידית, דבר היוצר לחץ אישי. הכינוי "הורים דור שלישי" (כרמז לדור המתקדם של הטלפונים החכמים) בא לידי ביטוי ב"תלות בפייס" [איתות על הודעה נכנסת, ג.ק.]. במהלך כל יום העבודה של ההורה ולעיתים על חשבון שעות עבודתו.

עם זאת, כאשר נשאלו הורים ומורים האם היו מעדיפים לוותר על הטלפון החכם כאמצעי לתקשורת, רובם המכריע השיב בשלילה. התחושה של "יד על הדופק" מזמנת למורים והורים תחושת שותפות שלהערכתם תורמת לטובת התלמידים.

2.4. שאלה 4: מה תרומת השיח בערוצי התקשורת החדשים להגברת מעורבות ההורים בעשייה הבית-ספרית?

לבחינת שאלה זו, הוצג בפני המשתתפים עיקרי מודל מעורבות הורים ומורים בעשייה הבית ספרית של Bauch & Golding (1998) (לפירוט המודל ראו סעיף מבוא עיוני). המשתתפים התבקשו לזהות את טיפוס המודל הקיים בבית ספרם ובאיזו מידה ערוצי התקשורת החדשים תרמו לדפוס שזוהה.

מתשובות המשיבים לא ניתן היה לזהות טיפוס שכיח מסוים. יותר מכך, לא ניתן לקבוע באיזו מידה ערוצי התקשורת החדשים תרמו לעיצוב הדפוס הקיים שכן חלקם הגדול אינו מכיר או זוכר תקשורת ללא ערוצי התקשורת החדשים.

עם זאת, ניתן להבין מדברי המשתתפים שהטכנולוגיה מעצבת את דפוסי השיח וכי היא נתפסת כמזמנת מעורבות רבה יותר של ההורים: "הטכנולוגיה גם מעצימה את בית הספר- ההורים לוקחים חלק מההתפתחות ולא מרגישים שהם מאחור"; "זו העצמה תדמיתית של בית הספר של שימוש בטכנולוגיה"; "זה מוכיח לי כהורה שגם אני יכולה להיות חלק"; "כל ערוצי התקשורת נכנסים לבית הספר והוא מושפע מהם"; "נוצרה תרבות של נוחות- במקום לכתוב ולהדפיס בנייר זה עבר לאמצעי טכנולוגי"; " זה מחייב אותי להיות יותר מעורבת ויותר בתמונה"; "זה מכוון אותי, ממקד אותי"; אי אפשר להגיד לא ידעתי לא קיבלתי"; "ההורה לא יכול להגיד לא קיבלתי"

אחת המשתתפות, מורה בחטיבה עליונה תיארה את המתרחש בבית ספרה:

"יש מורות שטענו שההורים מאוד פעילים. שותפים וביחד. הם לא לוקחים אחריות על דברים שלא צריכים לקחת. כניסת הטכנולוגיה עיצבה את תרבות בית הספר... זה הגיע דרך המנהלת שהובילה את זה."

אם אחרת הוסיפה שכתוצאה מהטכנולוגיה:

"אני כהורה מעורבת בעשייה הבית ספרית הכללית ופחות עם המורה. זה נותן הזדמנות להורים להיות יותר מעורבים. יש כאלה שהופכים להיות מעורבים יותר. הטכנולוגיה היא כלי, פועל יוצא של מודל הניהול של בית הספר."

מספר משתתפות ציינו את המיומנויות הטכנולוגיות של סגל בית הספר כמשתנה מתווך להגברת מעורבות ההורים בעשייה הבית ספרית. כאשר המורה אינה יודעת או אינה בטוחה בהפעלת ערוצי התקשורת החדשים, מטבע הדברים היא אינה עושה בהם שימוש רב, וכתוצאה נמצא שמעורבות ההורים דרך האמצעים הדיגיטליים נמוכה. אחת המשתתפות שהמורה בבית הספר של בתה אינה "שולטת בטכנולוגיה" נקטה יוזמה ומדי שבוע היא משוחחת עם המורה בטלפון ומפיצה את עיקרי העדכונים להורים באמצעות דואר אלקטרוני.

למרות המגמה החיובית העולה מדברי מרבית המורות, השמיעו כמה מהן חשש שמא כתוצאה מזמינות הנגישות למורה ולמידע המעורבות תהפוך להתערבות:

"יש הורים שמצב זה מגיע לאמירות לא נעימות כלפי המורה והם חושבים שהמורה צריכה לענות כל הזמן להודעות שהיא מקבלת"

"אני כמורה שמה גבולות להורים."

"כשיש התערבות אני מציבה להורה גבול אדום."

עם זאת, כאמור, המגמה העולה מדברי המורות והמורים הינה חיובית. ההערכה היא שההורים והמורים שותפים בדאגתם לתלמידים וערוצי התקשורת החדשים מסייעים להם במילוי תפקידיהם:

"ההורים מעריכים ומשתפים פעולה."

"אני לא מורידה אחריות ממני אך אם יש משהו שאני לא יכולה לעזור אז כן, ההורים צריכים לקחת את האחריות."

"יש הדדיות בין ההורה למורה. שנינו רוצים שהילד יצליח."

"אני מקבלת פידבקים חיוביים מההורים שאני מעדכנת, משתפת."

2.5. שאלה 5: מהן השלכות השיח בערוצי התקשורת החדשים על מעורבות המורים

וההורים בתהליך החינוכי של הילדים?

שטטוש הגבול בין המרחב הביתי למרחב הכיתתי, בסיוע ערוצי התקשורת החדשים, מאפשר להורים להיות מעודכנים באופן שוטף בענייני ילדיהם ולהפך, לעדכן את המורים בעניינים הנוגעים לילדם. המידע התכוף, הנשלח לעיתים בזמן אמת (מורות דיווחו שהן מסמסות להורים במהלך שיעור ו/או מעדכנות את האפיק המוסדי) מוצא את ביטויו בדברי המשתתפים:

"בעזרת הטכנולוגיה התכנון השבועי עבר דרך ההורה וזה מעביר אחריות להורה שמוריד מכתפי המורה. אני לא יודעת כמה זה טוב שהמורה לא יושב עם הילד על התכנון"

ההורה מעורב און ליין. הוא מידוע ומיידע באופן שוטף. לעובדה זו השלכות מהותיות על יחסיו עם ילדו, הן לחיוב והן לשלילה:

"אני מרגישה שאני מיודעת כל הזמן."

"אני מקבלת כל שבוע את המערכת השבועית... אני יודעת מהם שעורי הבית של הבת שלי זה מעביר אלי את האחריות... אני שואלת את שחר בתי- נכון שיש לך מחר מבחן?"

"הכול מגיע באופן ישיר נותן אחריות להורה לדעת מה קורה עם הילד זה גורם לנו כהורים להיות בעניינים."

"זה נותן תמונה יותר רחבה למה שקורה עם הילד בכיתה"

"אנחנו כהורים יודעים דרך המורה מה קורה עם הילד"
"יש הגדרת כללי משחק חדשים ביחסים ביני ובין הילד".

לעומת זאת, זרימת המידע התכוף והמתעדכן, על ידי המורים, בערוצי התקשורת החדשים בכיתות הלימוד הגבוהות מדווח כמקור למתח ביחסים של ההורה עם המתבגרת – תחושת ה"אח הגדול" המפקח על המתבגר. הנה מספר עדויות של אימהות:

"בכל דבר זה יכול להוות למאבקים עם הילד, למוקד מתח במיוחד עם ילדים מתבגרים. זה מעביר חלק מהאחריות על ההורים. ולעיתים לחץ שההורה יודע משהו ולא כל כך יודע כיצד לומר לילד שהוא מעודכן".

"אם אני מקבלת מידע מישיבה שהילד צריך לעשות מספר דברים... אני צריכה לחשוב המון עם עצמי איך אני פונה אל הילד ומעבירה לו את המידע ושאני יודעת ומה עליו לעשות".

"זה מעביר אלי כהורה לחץ"

"לילד זה מציק שהמידע לא עובר דרכו, הוא לא צד בעניין".

"הבן שלי כל הזמן אמר לי את חופרת כל הזמן ואת מכורה למשוב... כי הוא היה שתקן גדול לכל מה שקורה בבית הספר ואני כאם הייתי חייבת להיות כל הזמן בעניינים כדי לדעת מה קורה".

"המשוב מעביר אלי כהורה את כל האחריות אך אני מצפה שהמורה תודיעה לי כאשר יש בעיה עם הילד"

"קשר תמידי עם בית הספר - מצב זה לעתים גורם לכך שלילד המתבגר זה מציק שהוא לא צד בקשר בין המורה להורה, הילד מרגיש שההורה מעורב מדיי וכך יש חדירה לפרטיותו".

"היום אני לא במקום בו אני חושבת שהילד שלי משקר או לא. מצבים אלו גרמו למתח ביני ובין הילד".

"אנחנו די הולכים לאיבוד כהורים... זה ממשיך את התפקיד והאחריות ההורית..."

מספר אימהות הביעו את חששן שהשיח הדיגיטלי שלהן עם המורה יאפשר לילדם "פתח מילוט" מלקיחת אחריות לתהליך הלימוד, ולו חלקית:

"לעיתים אחריות נמוכה אצל הילד כי הוא יודע שההורה יודע ומעודכן בכל".

"אני נכנסת לאתר על מנת להתעדכן בלבד, אני רוצה להטיל את האחריות על הילד".

"לעיתים הילדים יודעים שאנחנו מתקשרים וזה מוריד מהם את האחריות".

"האחריות של הילד. אני כאם קיבלתי אינפורמציה יבשה ולא מעבר".

מסיבה זו העידו מספר מורות כי במכוון אינן שולחות את כל המידע אל הורים:

"אני אומרת לילדים עכשיו האחריות היא שלכם ואני לא שולחת מייל להורים

שלכם"

"יש הפסד גדול מבחינת התלמיד. ברגע שיודע שהכול מדווח להורים. למה עליו לזכור ולהתמודד?"

2.6. שאלה 6: מה הערכתם הכללית של המורים וההורים את ערוצי התקשורת החדשים?

שאלה זו וכן השאלה הבאה (המנסה להעריך את עתיד השיח בין מורים והורים באמצעות ערוצי התקשורת החדשים) נועדו לספק מבט-על לבחינת הנושא. הנקודה המרכזית שעלתה מדברי המורים בחלק זה הייתה היקף הזמן הרב שהשיח הדיגיטלי תובע מהם: אינטנסיבי, מציף, נכנס לווריד, כל הזמן צריך להיות זמין, אין אפשרות לנשום, צריך להגיב מיד – אלה מקצת הביטויים שנשמעו. כאשר נשאלו מה היקף השעות שהם משקיעים בתקשורת עם ההורים הטווח נע משעה בשבוע – עד 3-4 שעות בשבוע, ומפעם ביומיים-שלושה עד לפעם ביום. כלומר, טווח שעות וימים נרחב ביותר. מעדויות המשיבים עולה כי זליגת המחויבויות ההוראטיות אל הזמן הפרטי יוצרת עומס שלעיתים הופך בלתי נסבל: "אם לא עונים מידיית זה שואב אותך... לעיתים אתה מרגיש לא טוב.. כי אם לא ענית אתה מרגיש לא טוב." ומורה אחרת הוסיפה: "חייבים לקבוע כללים שלא להיות מידי ונגיש כל הזמן".

זמינות מידע מתעדכן, גמישות, חסכון בזמן (בפרט לתאום פגישות אישיות) וגמישות בזמן תגובה צוינו בזכות ערוצי התקשורת החדשים על ידי המשתתפים, מורים והורים. המגמה שעלתה מדברי רובם המכריע של המשתתפים כי יתרונות השיח הדיגיטלי לטובת הילדים עולים על חסרונותיו ולו גם במחיר אבדן אינטימיות או אבדן יחס אישי במשולש מורים-תלמיד-הורים כתוצאה מתיווך הטכנולוגיה:

2.7. שאלה 7: מה צופן העתיד לשיח מורים הורים בעידן ערוצי התקשורת החדשים?

בסיום המפגשים הקבוצתיים נשאלו המשתתפים להערכתם לעתיד השיח מורים-הורים בעידן ערוצי התקשורת החדשים. מדברי המשתתפים עולה בבירור שכניסת ערוצי התקשורת החדשים נמצאת בנקודת אל-חזור. האמצעים הטכנולוגיים הם כאן כדי להישאר ויותר: "זה יתחזק מכוח המציאות לא כי זה טוב או רע."

נשמעו הערכות חיוביות:

"זה יהפוך את הקהילה לשוויונית ופתוחה"

"שיתוף הפעולה בין ההורים למורים לקידום הילד יעלה בד בבד עם השינוי."

"ידע ושליטה בהרבה כלים תקשורתיים נותנים בחירה."

"טוב שמתפתחים, לא ניתן לעצור קידמה אבל המורה יכול לקבוע הכללים: מה יהיה ואיך יהיה."

אבל, עוד יותר הועלו **תהיות, הסתייגויות וחששות** :

"אני מקווה לאיזון."

"הרבה תלוי במורה ובמנהלת כגורם זרז להורים ולמורים בשימוש בערוצים השונים."

הכניסה של ערוצי התקשורת הדיגיטליים מאיימת על הפרטיות. בגלל החברה (אינדאולוגיה) ומאפייני הילדים

"טשטוש הגבולות יפרק את ההיררכיה."

"במקום מעורבות תהיה התערבות."

"יש לשים גבולות מאוד ברורים"

"ההורים לא ידעו איך המחנכות נראות וזה ירחיק את ההורים מבית הספר. הם יבקרו פחות."

"יש משהו... [בטיפול בענייני התלמיד, ג.ק.] שאמור להיות אינטימי והוא הפך להיות... [בגלל הטכנולוגיה, ג.ק.] בכיכר השוק."

עתיד שילוב הטכנולוגיה בשיח בין מורים והורים תפס חלק נכבד מהדיון באחת מקבוצות המיקוד שנערכה בבית ספר במרכז. בבית הספר לומדים כ-650 תלמידים (כיתות ז'-ט'). מנהלת החטיבה, בוגרת ביי"ס לחינוך במרכז ללימודים אקדמיים, מעודדת את השימוש בערוצי התקשורת החדשים ובמיוחד את השימוש בערוץ המוסדי – משו"ב. 11 המורים שהשתתפו בקבוצת המיקוד דיווחו על שימוש תכוף במגוון ערוצי התקשורת החדשים. הנה מקצת הדברים שנאמרו :

"אני חוששת שמכל הערוצים "ההורים ייכנסו יותר מדי לעצמות."

"לא יהיו גבולות. הכול יהיה פרוץ."

"אני נוטה לחשוב שלא יהיו גבולות. אני מסתייגת מהדת החדשה של פייסבוק וסלולר—לא רואה שום יתרון. לא מתפתחת חברות חדשה. חוץ מחשיפה שטחית. איבוד שליטה."

"הווטסאפ זו תוכנת ריגול שתשתלט עלינו."

"מטריד אותי הפער ביננו לילדים. הילדים כל הזמן הם שם. אני מרגישה שחיה בחושך. יש דברים שאני לא יודעת.. אני לא יודעת שקורים דברים בגלל שאני לא מכירה את הטכנולוגיה החדשה."

בחרתי לסיים בדבריהם של שלושה מהנוכחים, שלפי חזותם ניתן להעריכם כ'ילדים דיגיטליים' :

"תהיה תקשורת יותר טובה, יותר מהירה עונה על צרכי הילדים, יותר יעילה. עם זאת, עלינו יהיה לשים את הגבולות."

"אני חושב שהולך לכיוון של פתיחה רבה יותר של ערוצים. בית הספר עומד להשתנות טוב שכך. תצמח קהילה יותר מחוברת. גם ההורים חוששים מפריצת הגבולות והם גם יגדירו גבולות."

"הילדים של היום הם המורים של מחר! הם מורגלים בטכנולוגיה ועלינו להכשירם לתפקידיהם העתידיים בסיוע הטכנולוגיה."

3. סיכום

בעבודה זו שרטטנו תמונת מצב ראשונית ועדכנית של היקף וסוגי השימושים בערוצי תקשורת חדשים בין מורים להורים והשלכותיהם על מעורבותם בתהליך החינוכי של ילדיהם- תלמידיהם. הממצאים מתבססים על 7 מפגשי קבוצות מיקוד שבהם השתתפו 42 מורים והורים ממגוון מוסדות חינוך מגן ילדים ועד לתיכון. קביעת הנושאים לדיון בקבוצות המיקוד התבססה על לימוד מחקרים קודמים בנושא שעיקריהם סוכמו במבוא העיוני (סעיף 2) והביבליוגרפיה המוארת (נספח 1).

מיפוי ערוצי התקשורת מגלה שדואר אלקטרוני הינו ערוץ התקשורת השכיח בין ההורים והמורים. ערוץ התקשורת השני השכיח (בפרט בבתי ספר על-יסודיים) הינו האפיק המוסדי (כדוגמת משו"ב ומנבסנ"ט). הודעות טקסטואליות ומסרים מידיים והודעות ווטסאפ הינן ערוץ התקשורת השלישי בשכיחותו. במיוחד בולט השימוש בערוץ זה בגני ילדים, בכיתות הנמוכות של יסודי ובחינוך מיוחד. הערוץ משמש להעברת הודעות, מידע לא פורמלי אבל עוד יותר לשיתוף ההורים בחיי הגן ובית הספר. דווח על שימוש מועט בערוץ תקשורת חברתי כדוגמת פייסבוק לתקשורת בין מורים להורים.

מרבית השיח מתמקד בהודעות בית ספריות, עדכונים, הודעות שוטפות, סיכומי ישיבות, הצגת תכנון לימודים לשבוע או החודש הקרוב ובקשות נקודתיות לקראת אירועים מיוחדים. ערוצי התקשורת החדשים משרתים את המורים, בדרך כלל, כאמצעי להעברת מידע אל כלל ההורים. עם זאת, כאשר מתעוררת בעיה נקודתית הנוגעת לתלמיד מסוים כדוגמת בעיית משמעת, אי הכנת שיעורים וכד', נשלחת הודעה אישית להורה ומתווסף לערוץ השיח החדש ערוץ מסורתי כדוגמת טלפון או מפגש פנים מול פנים. ככלל, המרת ערוץ השיח החדש בערוצי שיח מסורתיים מתבצעת כאשר נושא השיח מוגדר כבעייתי, דחוף ומחייב המשך טיפול.

האמצעים הניידים, ובפרט הטלפונים החכמים, משנים את "כללי המשחק" - - בתכיפות השיח בין הורים למורים, בתצורתו כשיח אישי וכשיח קבוצתי, בייצוג החזותי ובמיוחד בעובדה שענייני בית הספר מלווים את בעלי הטלפונים החכמים (מורים והורים כאחד), לכל מקום, בכל זמן וללא הפסקה. תובענות המדיום גובים את מחירם בטשטוש הגבול בין ענייני בית הספר לעניינים האישיים-הפרטיים. עם זאת, רוב המשתתפים לא מעוניינים לוותר על אמצעי זה המזמן תחושת שותפות שלהערכתם תורמת לטובת התלמידים.

הטכנולוגיה נתפסת כמעצבת את דפוסי השיח בין המורים להורים וכמזמנת מעורבות רבה יותר של ההורים, ובתנאי שלשותפים (במיוחד למורים) מיומנויות מספקות בתפעול היישומים. למרות ההערכה החיובית כלפי ההזדמנויות להרחבת השיח עלה החשש שמא מעורבות ההורים תיהפך, בחסות הטכנולוגיה, למעורבות.

טשטוש הגבול בין המרחב הביתי למרחב הכיתתי, בסיוע ערוצי התקשורת החדשים, מאפשר להורים להיות מעודכנים באופן שוטף בענייני ילדיהם ולהפך, לעדכן את המורים בעניינים הנוגעים לילדם. עם זאת, זרימת המידע התכוף והמתעדכן בכיתות הלימוד הגבוהות מדווח כמקור למתח ביחסים עם המתבגר/ת והסרת אחריות מצד הילד ללמידה. משום כך חלק מהמורים לא שולחים את כל המידע להורים.

היתרונות המרכזיים של ערוצי השיח החדשנים הינם: זמינות מידע מתעדכן, גמישות, חסכון בזמן (בפרט לתאום פגישות אישיות) וגמישות בזמן תגובה. נראה כי יתרונות השיח הדיגיטלי לטובת הילדים עולים על שני חסרונותיו המרכזיים: השקעת הזמן הרבה הנתבעת מהמורה ואבדן אינטימיות במארג היחסים מורים – תלמידים - הורים כתוצאה מתיווך הטכנולוגיה.

עתיד השיח בין המורים להורים לוט בערפל אך עם זאת, ברור שערוצי התקשורת החדשים נמצאים בנקודת אל-חזור. האמצעים הטכנולוגיים הם כאן כדי להישאר ויותר. התקוות להגברת איכות שיח ולמעורבות רבה יותר בין מורים להורים הן רבות אבל החששות רבים עוד יותר. חששות כדוגמת טשטוש גבולות, קריסת היררכיה, פגיעה בפרטיות, אובדן שליטה. מדברי המשתתפים עולה כי תיחום גבולות הזמן והמקום של השיח נדרש אך לא ברור מי יקבע את "כללי המשחק", האם ההורים, המורים, מערכת החינוך?

בעידן התזזיתי של פיתוחים טכנולוגיים חדשות לבקרים רק ימים יגידו איזה תרחיש יתממש בשיח מורים-תלמידים-הורים בחסות ערוצי התקשורת החדשים. תהליך הסוציאליזציה, הרב-ממדי והמורכב המתפתח ביחסי מורים—תלמידים-הורים, בחסות הטכנולוגיה, הינו בתחילתו ומימושו המיטבי תלוי בשותפים האנושיים ולא בטכנולוגיה.

ממצאי עבודה זו מבוססים על מתודה איכותנית ובה רואינו מספר מצומצם, ולא בהכרח מייצגים, של מורים והורים העושים שימוש בערוצי התקשורת החדשים. לא התייחסנו בעבודה זו לקבוצות מורים והורים שאינן עושים שימוש ביישומי התקשורת הדיגיטלית וכן לא התמקדנו במגזרים ממוקדים כדוגמת: ערבים-ישראלים, חרדים, עולים. ולא ערכנו השוואה בין נשים לגברים או על פי מאפייני רקע אחרים, שאפשר שהם רלוונטיים להבנת הנושא.

מניתוח תשובות המשתתפים עלולות סוגיות תרבותיות, חינוכיות וחברתיות מהותיות הנוגעות למהות השיח והשלכתו על המעורבות של בית הספר והבית בתהליך החינוכי של דור העתיד. אני מקווה שנייר עבודה זו הניח את התשתית למחקרים אמפיריים עתידיים בנושאים אלו.

4. נספחים

נספח 1: ביבליוגרפיה מוארת: רשימת מקורות וסיכומי מאמרים

בינס, יי (2008). השימוש בתוכנת משו"ב בדיאלוג בין הורים לבין בית הספר - חטיבת הביניים בכפר כמא, עבודת גמר לתואר שני, האוניברסיטה הפתוחה. שם המנחה: ד"ר נירית רייכל.

בלאו, אי והמאירי, מי (2011). דרך חדשה למימוש הזכות לדעת: הגברת מעורבות תלמידים והורים בנעשה במוסדות חינוך באמצעות מערכת מקוונת לניהול פדגוגי משו"ב
<http://goo.gl/BO1pxt>

בלאו, אי והמאירי, מי (2012). סמארטפון בבית הספר – האומנם הדור הבא כבר כאן? ניהול פדגוגי בסלולרי בקרב הצוות החינוכי והמשפחות. בתוך יי עשת-אלקלעי, א' כספי, ס' עדן, נ' גרי ויי יאיר (עורכים), האדם הלומד בעידן הטכנולוגי (עמ' 17-24).

ברוקס, ש' ובוסקילה, ד' (2013). שילוב הפייסבוק כאמצעי תקשורת בין מורים-הורים: מחקר פעולה. עבודת גמר לתואר שני, המרכז ללימודים אקדמיים. שם המנחה: ד"ר גילה קורץ.

ברנדס, ע', ושטראוס, ע' (2013) חינוך לחברה של תרבות ודעת: תמורות במאה ה-21 והשלכותיהן. האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

גרינבאום, ז', ופריד, ד' (2008) קשרי משפחה – מסגרת חינוך בגיל הרך (גן-ג') תמונת מצב והמלצות. האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים.

מור, א', (2012). לדבר עם ההורים גם כש"הכל בסדר", הד החינוך, עמ' 90.

משרד החינוך (2012) התאמת מערכת החינוך למאה ה-21, מסמך אב, גרסה 12
<http://goo.gl/6oKIJb>

סלומון, ג' (2000). טכנולוגיה וחינוך בעידן המידע. חיפה ות"א: אוניברסיטת חיפה: זמורה – ביתן.

פישר יי ופרידמן, יי (2009). ההורים ובית הספר: יחסי גומלין ומעורבות. סדרת כלי מחקר. ירושלים: מכון סאלד http://library.macam.ac.il/study/pdf_files/d10074.pdf

פלוטקין, אי ושפירא, ת' (2013). תרומת שיתוף הפעולה בין בית הספר להורים בבניית סמכות חינוכית, כנס מגמות מנהל החינוך 2013, חוברת תקצירים, המכללה האקדמית גורדון.

פרידמן, יי (2010). יחסי בית ספר הורים בישראל, חומר רקע לעבודת היזמה,
<http://education.academy.ac.il>

פרידמן יי ופישר יי (2002). הזדהות וערות: יסודות במעורבות ההורים בעבודת בית-הספר. סדרת כלי מחקר. ירושלים: מכון סאלד.

פרלמן, מי (2014) מהם יחסי הגומלין בין השימוש של מורים במערכות לניהול מידע לבין תחושת האחראיות שלהם? בתוך יי עשת-אלקלעי, א' כספי, נ' גרי, יי קלמן, ו' סילבר-ורוד, ויי יאיר (עורכים), האדם הלומד בעידן הטכנולוגי (עמ' 74-79).

קורץ, ג' וחן, ד' (2012). מתקוונים ללמידה - ארגז כלים דיגיטלי למורה. אור יהודה: המרכז ללימודים אקדמיים.

- Addi-Racah, A. & Ainhoren, R. (2009). School governance and teachers' attitudes to parents involvement in schools. *Teaching and Teacher Education*, 25 (6), pp. 805-813.
- Bauch, P. A., & Goldring, E. B. (2000). Parent-teacher participation in the context of school governance. *Peabody Journal of Education*, 73(1), 15-35.
- Blau, I. & Hameiri, M. (2012). Teacher–families online interactions and gender differences in parental involvement through school data system: Do mothers want to know more than fathers about their children?. *Computers & Education*, 59(2), pp. 701-709. <http://portal.macam.ac.il/ArticlePage.aspx?id=5505>
- Gaiser, T. (2008). Online focus groups. *The sage handbook of online research methods*. London/Beverly Hills, pp. 290-306.
- Kosaretskii, S. G. and Chernyshova, D. (2013). Electronic communication between the school and the home, *Russian Education and Society*, 55 (10), pp 81-89.
- Olmstead C. (2013). Using technology to increase parent involvement in schools, *TechTrends* 57(6), pp.28-38.
- Thompson, Blair (2008). Characteristics of Parent-Teacher E-mail Communication. *Communication Education*, 57(2), pp. 201-223.
- Thompson, Blair (2009). Parent-Teacher E-mail Strategies at the Elementary and Secondary School. *Qualitative Research Reports in Communication*. 10(1), pp. 17-25

בלאו, א' והמאירי, מ' (2011). דרך חדשה למימוש הזכות לדעת: הגברת מעורבות תלמידים והורים בנעשה במוסדות חינוך באמצעות מערכת מקוונת לניהול פדגוגי משו"ב <http://goo.gl/BO1pxt>

המחקר המתואר במאמר זה בחן ניהול פדגוגי ואינטראקציות בין מורים, תלמידים והורים במערכת מקוונת משו"ב (מידיות, שקיפות ובקרה) שבשנת תשע"א השתמשו בה כ-450 בתי ספר.

הטמעת שינויים טכנולוגיים במוסדות חינוך

הטמעת טכנולוגיות במוסדות חינוך מתרחשת באחד משני המודלים הבאים: 'איי חדשנות' או 'חדשנות כוללת'. הטמעת טכנולוגית לפי מודל 'איי חדשנות' ממוקדת בתחום תוכן כלשהו או במשימה מוגדרת המקיפה רק חלק מהארגון החינוכי שבדרך כלל אינו מוביל לשינוי מהותי בתרבות הארגונית. לעומת 'חדשנות כוללת' המאופיינת בשינוי ארגוני, הדורש שימוש יומיומי בטכנולוגיה חדשה בתוך הארגון עצמו ומחוצה לו, ומביא עמו תפיסות חדשניות על כל המשתמע מכך.

מערכת מקוונת לניהול פדגוגי משו"ב

מערכת מקוונת לניהול פדגוגי משו"ב שנבדקה במחקר הנוכחי כוללת שני כלים טכנולוגיים: משו"ב מורים שבאמצעותו מתקיימות כל האינטראקציות במעגל סגור בקרב עובדי ההוראה, ומשו"ב משפחות המאפשר גישה של התלמידים והוריהם לנתוני התלמיד ותקשורת עם צוות ההוראה.

מערכת משו"ב מדגישה היבטים ארגוניים וריכוז מידע מעובד על הלומדים. בין השאר, היא שמה דגש על מידע בקשר לתפקוד, הישגים שוטפים ותקופתיים, כמו גם על פירוט התכנים שנלמדו במהלך השיעורים. התלמידים והוריהם נכנסים למערכת כדי לבדוק ציונים שוטפים ולקבל 'תמונת מצב' לגבי תפקוד התלמידים - מספר ותדירות איחורים, היעדרויות, הפרעות וציונים לשבח, ולהתעדכן בנושאים שנלמדו ושיעורי בית.

מעורבות הורית מסורתית ומתקשבת במערכת החינוך

מעורבות הורית מסורתית במערכת החינוך משפיעה על היבטים שונים של תפקוד ילדיהם. השפעה חיובית על הישגי התלמידים נמצאה במצבים שבהם הורים דנו עם ילדיהם בנושאים הקשורים לבית הספר והגיעו לאירועים בית ספריים, בעוד שלבדיקת שיעורי בית והבעת דעה בנוגע לחברים של ילדיהם לא נמצא אפקט ואף נמצאה השפעה שלילית על הישגי התלמידים. הטמעת מערכת מקוונת לניהול פדגוגי במוסדות חינוך פותחת צוהר לבדיקת מעורבות הורית מתקשבת.

השערות המחקר

1. על בסיס המודל להטמעת שינוי במוסדות חינוך -הזנה יומיומית רבה יותר של נתוני שיעורים והתנהגות על ידי עובדי הוראה תגדיל את מספר הכניסות של תלמידים וגם של הורים למערכת המקוונת.

2. על בסיס ממצאים אמפיריים בנוגע למעורבות הורית רבה יותר בקרב האימהות בהשוואה לאבות - שגם בשימוש במערכת המקוונת יימצא דפוס מעורבות דומה, ומספר הכניסות של אימהות יהיה גדול יותר מזה של כניסות האבות.

המשתתפים - למעלה מ- 80 עובדי הוראה, תלמידיהם בכיתות ז'-יב', והורי התלמידים, משבעה בתי ספר על-יסודיים שש-שנתיים גדולים.

איסוף נתונים—נתוני המערכת

ממצאים

- לאורך 3 שנים נמצאה עליה במספר כניסות תלמידים אך עליה גבוהה יותר בקרב מורים שמזינים יותר את הנתונים.
- באופן כללי, אימהות נכנסו יותר מאבות. עליה גבוהה יותר בכיתות בהם מורים הזינו יותר נתונים.

מסקנות

בחירה במודל 'גישה כוללת' לתהליך הטמעת המערכת (ולא השקעה במורים 'טכנולוגיים' בלבד בהטמעה לפי המודל 'איי חדשנות') הייתה בסופו של דבר לטובת כלל התלמידים.

למרות האמונה הרווחת שלגברים נטייה גדולה יותר לאמץ טכנולוגיות חדשות, אימהות אימצו משו"ב בקצב מהיר יותר מאבות, והפער המגדרי גדל לאורך השנים. האימהות הפגינו מעורבות גבוהה יותר והתעדכנו במה שעובר על ילדיהם בבית הספר ואף ידעו לנצל בצורה טובה יותר את נכונות המורים להשקיע בהזנת נתונים יומיומיים. ממצאים אלה אינם עולים בקנה אחד עם הטענה על 'אבהות חדשה' המתאפיינת במעורבות הורית פעילה של אבות.

Addi-Racah, A. & Ainhoren, R. (2009). School governance and teachers' attitudes to parents involvement in schools. *Teaching and Teacher Education* 25 (6), pp. 805-813.

המחקר בוחן עמדות מורים כלפי מעורבות הורים בניהול בתי ספר. בחלקו הראשון של המאמר סוקרות המחברות מחקרים הבוחנים יחסי הורים-מורים בבתי ספר. מהספרות עולה שההורים הינם רכיב משמעותי במערכת הבית ספרית ועל סגל המורים והנהלת בית הספר להתייחס אליהם בכובד ראש. למרות זאת לא נמצאה תמימות דעים בספרות המחקר לגבי אופי יחסי הורים-מורים והיקפם. יותר מכך, ממצאים מצביעים על כך שמורים חשים שהעצמת הורים, באמצעות מעורבות אקטיבית, פוגמת בתחושת הרווחה ומגבירה את אי ביטחונם במילוי מחויבויותיהם המקצועיות. משם כך, הורים יכלים להיתפס כבעייתיים שכן הם מגבילים את כוחם המקצועי של המורים (!?). כמו כן נמצא שההנחה שככל שמעורבות ההורים גבוהה הדבר משרת את בית הספר אינה בהכרח נכונה. יותר מכך, מספר מחקרים מצביעים על ההשלכות השליליות של מעורבות גבוהה של הורים בחיי בית ספר וכמאיימת על מעמד המקצועי של המורים. מעורבותם הגבוהה של הורים עלולה לגרום למוקד של מתח וקונפליקט בינם לבין מורים החשים מאוימים ממעורבות זו. ממצאים מצביעים על כך שגורמים הקשורים לבית הספר (כלומר גודל בית הספר, תרבות) משפיעים על ההיקף והאיכות של האינטראקציות מורים הורים.

Bauch & Golding (1998) מצטטות את המציעים סיווג מימשל בית ספרי (school governance) על בסיס מעורבות הורים ומורים: 1. מודל בירוקרטי (bureaucratic)- מעורבות מועטה של הורים ומורים. זהו המודל המסורתי של ממשל בית ספרי, להורים תפקיד פסיבי בעוד שהמורים משמרים את מיקומם האוטונומי בכיתה; 2. מומחיות מורים (teacher's professionalism) – מעורבות רבה של מורים ונמוכה של הורים. במודל זה המורים נתפסים כמומחים וכידועים מה טוב לתלמידים שלהם; 3. מעורבות גבוהה של הורים (parent empowerment) לעומת מעורבות נמוכה של מורים. במודל כזה ההורים יכולים להוות איום על יוקרתם המקצועית של הורים ובפועל מחלישים אותם. במודל כזה יחסי מורים הורים מאופיינים במתח ושאיפת המורים היא להרחיק את ההורים ככל שניתן; 4. שותפות (partnership)- מעורבות גבוהה הן של המורים והן של ההורים. מודל זה נתפס כתורם ביותר להתנהלות האפקטיבית של בית הספר. מודל זה נחשב לחדשני מבין הארבע וכתורם ביותר להתמחות המורים שכן הוא מבוסס על שיתופיות ושותפות.

בחלקו השני של המאמר מסכמות החוקרות את המגמות הרווחות במערכת החינוך בישראל לגבי מעורבות הורים. עד לשנות ה-70 מערכת החינוך הישראלית אופיינה בריכוזיות רבה. בתי הספר נוהלו על פי המודל הבירוקרטי עם מעורבות שולית של ההורים. החל משנות ה-80 חל תהליך איטי של ביזור והעברת אוטונומיה לבתי הספר וכתוצאה, הורים החלו לדרוש להשפיע על מהלך ניהול בית הספר. קיצוצים תקציביים גרמו למעורבות רב של הורים שממנו חלק מהפעילויות הבית ספריות. עם זאת תהליך הביזור נותר ברמת ניסוי ולא נחקק בחוק.

למרות השינויים לעיל, יחסי מורים הורים נותרו ספורדיים וללא גישה שיטתית ותלויה במיוחד בתנאי בית הספר. הורים יכולים לתרום על ידי פתיחת ערוצי תקשורת לא פורמליים עם צוות בית הספר. הורים הפכו להיות לקוחות אקטיביים המשפיעים על התנהלות בית הספר. עד כדי כך שבשנים האחרונות מורים טוענים שמעורבות ההורים הינה אחת הסיבות לירידת איכות הוראתם והערכתה.

בחלקים השלישי והרביעי של המאמר מציגות החוקרות את מחקרן והממצאים המרכזיים. במחקר השתתפו 318 מורים מ 11 בתי ספר יסודיים. השאלון בחן את תכיפות התקשורת בין מורים הורים והשלכותיה על תפקודם המקצועי של המורים. בשלב ראשון סיווגו את בתי הספר לפי סוג מודל ממשל הבית ספרי. מהממצאים עולה כי לא ניתן לקבוע שיש הבדלים בין תכיפות המפגשים פנים אל פנים על פי המודלים השונים. עם זאת במודל השיתופי נמצאו עמדות חיוביות כלפי מעורבות ההורים והערכת תרומתם כחיובית בהשוואה למודלים האחרים. עוד נמצא שבמודל מעורבות הורים רבה נמצא התנגדות ועמדות שליליות הרבה ביותר, אמביוולנטיות בשני המודלים הביורוקרטי, ומומחיות מורים, והעמדות החיוביות ביותר נמצאו במודל השיתופי.

בחלקו האחרון של המאמר הן דנות בממצאי מחקרן והשלכותיהם על היישומיים של מקבלי החלטות. להערכתן, עמדות מורים כלפי מעורבות הורים תלויה בהקשר הרחב של סוג בית הספר ומיקומו על רצף סוג בית הבית הספר. המודל הכי פחות רצוי הוא מודל מעורבות הורים היוצר מתח ואמביוולנטיות ביחסי הורים- מורים. המודל השיתופי הוא זה שתורם לעמדות חיוביות של מורים כלפי מעורבות הורים.

Blau, I. & Hameiri, M. (2012). Teacher–families online interactions and gender differences in parental involvement through school data system: Do mothers want to know more than fathers about their children?. *Computers & Education*, 59(2), pp. 701-709.

אינטראקציות מקוונות בין המשפחות לבין המורים והבדלי מגדר במעורבות הורית דרך מערכת הנתונים של בית הספר: האם אימהות רוצות לדעת יותר מאשר אבות על ילדיהן³?

שילוב מערכות בית ספר ב k-12 - פותח אפשרויות חדשות עבור אינטראקציה מקוונת בין מורים, תלמידים והוריהם. מאמר זה בוחן שלוש שנים של אינטראקציות מקוונות בין תלמיד-מורה והורה-מורה בשבעה בתי ספר תיכוניים ישראלים במהלך היישום של מערכת בית ספרית הנקראת "משוב" (שמשמעה גם פידבק וגם ראשי תיבות של "מיידיות, שקיפות ובקרה")

שלוש הנחות נתמכו ביישום זה:

(1) הממצאים? עקביים עם דיפוזיה של תיאוריית החדשנות, הם חשפו את ההשפעה החיובית של זמן היישום הן על ההתחברות למערכת והן על שליחת הודעות וקבלת הודעות ממורים, מתלמידים ומהורים;

(2) בדומה להבדלי המגדר במעורבות הורית לא-מקוונת, הממצאים הראו שבהשוואה לאבות, לאימהות יש דרגה גבוהה יותר של מעורבות הורית מקוונת – הן התחברו יותר למערכת ושלחו יותר הודעות למורים. יתר על כן, הפעילות של האימהות הייתה בהלימה לרמות הפעילות של המורה במערכת;

(3) עקבית עם הגישה של יישום שינויים בבתי הספר על ידי הרחבת מעגלי האינטראקציות מעבר לצוות ההוראה, כניסת המורה לנתונים הפדגוגיים על בסיס יומיומי שיפרה את השימוש במערכת מצד התלמידים והוריהם.

הכניסות למערכת של התלמידים ושל ההורים היו גבוהות יותר באופן מובהק בכיתה שבהם לימדו מורים בעלי פעילות גבוהה מאשר בכיתות שבהן לימדו מורים בעלי פעילות נמוכה.

נראה כי התלמידים וההורים בכיתות שבהן לימדו מורים בעלי פעילות גבוהה במערכת, התחברו באופן קבוע למערכת כדי לקבל מידע פדגוגי.

המחברות ממליצות שמורים ומנהלי בתי הספר יחפשו דרכים להגדיל את הפעילות המקוונת של המורים ולעודד אבות להגיע לדרגות גבוהות יותר של מעורבות הורית.

Kosaretskii, S. G. and Chernyshova, D. (2013). Electronic communication between the school and the home, *Russian Education and Society*, 55 (10), pp 81-89.

התפתחות התקשורת בין הורים-מורים באמצעות הדואר האלקטרוני תופסת יותר ויותר תאוצה בארצות שונות בעולם כמו בריטניה, ארצות הברית וסינגפור. להתכתבות האלקטרונית יתרונות ברורים, לא עוד מפגשים פנים אל פנים המעיקים על סדר היום של הורים עובדים ומעמיסים עוד יותר את עבודתם של המורים, אלא תקשורת דיגיטלית בזמנים נוחים הישר מהבית. בנוסף, תקשורת זו זולה, והאינטראקציה מיידית ונוחה, הן עבור המורים והן עבור ההורים.

לתדירות בתקשורת האלקטרונית השפעה מוחשית על מעורבות ההורים. הדיאלוג הלא פורמלי תורם להפחתת מתחים בין אישיים ומעודד גישה חיובית ומעורבות של הורים בבית הספר.

השוואה בין תקשורת באמצעות האתר הבית ספרי והדואר האלקטרוני מעלה את הממצאים הבאים :

- התקשורת באמצעות האתר הבית ספרי יותר פורמלית ומספקת מידע כללי, בעוד שההתכתבות האלקטרונית פונה יותר אל צורכי הפרט.
- נמצא כי גם כאשר דואר אלקטרוני נשלח למספר הורים במקביל, הוא עדיין נתפס על ידי ההורים כאישי.
- אתרי בית הספר נמצאו כיעילים יותר עבור מידע סטטי שלא דורש תיקון או שנוי לעומת הדואר האלקטרוני בו התקשורת אישית וממוקדת ומטרתה להביא לשינוי מידי.

מטרתם של שני סוגי תקשורת אלקטרונית זו היא לספק מידע מיטבי על המתרחש בבית הספר הן לקהילה והן לפרט.

מחקרים מראים על כשל מסוים בתקשורת הבין אישית בין הורים למורים (טלפונים ניידים ודואר אלקטרוני) ובתקשורת ההמונית (אתרי בית ספר) בחטיבות עליונות בשל היעדרות מיומנויות תקשוב, או חיבור לרשת האינטרנט, דבר שגרם לחוסר מעורבות של מספר הורים במתרחש בבית הספר. כמו כן, נמצא כי משפחות בעלות מצב סוציו-אקונומי נמוך העדיפו מפגשים פנים אל פנים על התקשורת אלקטרונית.

ממצאים של מחקרים בנושא תקשורת באמצעות הדואר האלקטרוני עולה :

- **ו ארבעה נושאים עיקריים שנדונו בהתכתבות בין הורים ומורים : הישגי התלמידים, ענייני לוח זמנים, בריאות ורווחה נפשית וענייני התנהגות בכיתה.**
- **הזמן שהמורים מקדישים לתקשורת עם המורים נע בין חצי שעה לשעה בשבוע.**
- **הזמן שהורים מקדישים לתקשורת עם המורים אינו קבוע והוא יכול לנוע בין שלוש-ארבע מכתבים ביום בתקופות מסוימות לבין העדר בתקשורת בתקופות אחרות.**
- **המורים ראו בחיוב את תדירות ההתכתבות עם ההורים.**

- **מורים מסוימים מתכתבים באופן קבוע עם מספר מסוים של הורים.**
- **מורים מפיצים מכתבים ארוכים יותר לכלל ההורים בעיקר בתחילת השנה כדי ליידע בנושאים שונים.**
- **ההורים נמצאו כיוזמים הראשוניים בתקשורת עם המורים.**
- **הן המורים והן ההורים טוענים כי ההתכתבות ביניהם גרמה לשפור בהישגי התלמידים מאחר ותקשורת יעילה ביניהם הובילה להתנהגות טובה יותר מצדן של הילדים ועודדה אותם לעבודה מאומצת יותר תוך הקדשת זמן ותשומת לב להכנת שיעורי הבית.**
- **התקשורת האלקטרונית נמצאה כלא אפקטיבית כשמדובר בשינוי התנהגות שלילית של הורים וכאשר הנושאים על הפרק מורכבים. במצבים אלה נמצאה התקשורת פנים אל פנים כיעילה יותר.**

רמת התקשוב בבתי ספר ברוסיה

ממצאי סקר שנערך על ידי בית הספר הגבוה לכלכלה לחקר בנושאים לאומיים ברוסיה⁴ עולה ש:

- מורים בבתי ספר במוסקבה עושים שימוש רב בתקשורת האלקטרונית.
- למרות שבמסגרת תכנית התקשוב ברוסיה כל בתי הספר חוברו לרשת האינטרנט, רק 62% ממורי בתי הספר מסוגלים להשתמש בתקשורת האלקטרונית בגלל בעיות בחיבור לאינטרנט או מהירות הגלישה.

רמת מיומנויות התקשוב של המורים

- 45% מהמורים המשתתפים בסקר טענו כי אינם משתמשים בתקשורת האלקטרונית בגלל חוסר זמן או דרישה לתשלום אישי עבור התחברות לרשת בביתם.
- 73% מהמורים שהשתתפו בסקר טענו כי שליטתם במיומנויות התקשורת האלקטרונית (ICT) מספיקה. האחרים טענו כי עליהם לשפר את המיומנויות התקשוב. שליש מהמשתמשים טענו כי המיומנויות שלהם מספיקות לצורכי בתי הספר ורק 5% נמצא כלא מיומן כלל.

יתרונותיה וחסרונותיה של התקשורת האלקטרונית

השימוש בתקשורת האלקטרונית מקבל תאוצה באינטראקציה בין הורים ומורים. נמצאו יתרונות וחסרונות בתקשורת באמצעות הדואר האלקטרוני. תקשורת זו לא נמצאת בשימוש על ידי כל ההורים והמורים בגלל מגבלות חיבור, מהירות גלישה, חוסר מיומנויות תקשורתיות או מצב סוציו-אקונומי נמוך. בעוד התקשורת באמצעות הדואר האלקטרוני נמצאה כיעילה לצורכי יידוע בנושאי בית ספריים כלליים ונקודתיים, נמצאו מכשולים בהעברת מסרים חריגים או בעלי אופי טעון. החוקרים מסיקים כי בשל תרומתה הרבה של התקשורת האלקטרונית להישגי התלמידים, יש

צורך בחיזוק הפעילות בה, כל זאת בנוסף לשימוש בתקשורת המסורתיים שהייתה קיימת עד כה בין הורים למורים.

Olmstead C. (2013). Using technology to increase parent involvement in schools, *TechTrends*. 57(6), pp.28-38.

מטרת המחקר היתה לבחון האם הטכנולוגיה יכולה לתרום להידוק הקשר בין הורים ומורים ובכך להגביר את מעורבותם של ההורים בבית הספר, ולהעלות על ידי כך את הצלחתם של התלמידים.

מסגרת התיאורטית ושל המחקר התבססה על הגישה (Vygotsky,1978) Social Constructivism ולפיה אינטראקציה חיובית בין הבית לבית הספר מעלה את חשיבות החינוך בקרב התלמידים. בנוסף, התיאוריה הקוגניטיבית חברתית של מסוגלות-עצמית (Social Cognitive Theory of Self-efficacy Bandura,1997) נבחנה במחקר זה כדי להסביר את מידת מעורבות ההורים בחינוך ילדיהם כאשר הטכנולוגיה משמשת כאמצעי תקשורת ביניהם.

מעורבות ההורים חולקה לפרואקטיבית או ראקטיבית. מעורבות פרואקטיבית בחינוך הילדים כוללת עזרה בשעורי בית, מעורבות במתרחש בבית הספר, ומעקב אחר התקדמותו של הילד. מעורבות ראקטיבית בבית הספר כוללת השתתפות בפעילויות כמו אספות הורים, פעילויות משפחתיות או התנדבותיות.

איסוף הנתונים בוצע באמצעות סקר וקבוצות מיקוד בקרב 204 מורים הורים לילדים בבתי ספר יסודיים בארצות הברית ממוצא מגוון.

שאלות המחקר וממצאים מרכזיים :

1. מהי תפיסת ההורים והמורים את מעורבות הוריהם בחינוכם בתקופת לימודיהם בבית ספר היסודי לעומת המעורבות שלהם בחיים האקדמיים של ילדיהם וממידת השימוש באמצעים אלקטרוניים ליצירת התקשורת בין בית הספר לבית. שאלה זו פורטה למספר שאלות משנה:

- מה הייתה חוויתם של ההורים עצמם בלימודיהם בבית הספר היסודי. רוב ההורים דווחו כי זו הייתה חוויה חיובית.
- מה הייתה מעורבותם של הורי ההורים בחינוך שלהם בתקופת בית הספר היסודי. רק 26% מהנשאלים דווחו כי הוריהם היו מעורבים בחינוך שלהם.
- מה המעורבות של ההורים בחינוך ילדיהם. 71.6% דווחו כי הם מאד מעורבים בחינוך ילדיהם.
- המורים נשאלו על מידת מעורבותם בחיי בית הספר. כולם ענו בחיוב (כלומר?).
- מהי הפעילות הראקטיבית והפרואקטיבית הכי משמעותית - רוב ההורים דיווחו כי הפעילות הראקטיבית המשמעותית עבורם הייתה השתתפות בבית פתוח

- ואילו המורים דיווחו על פעילות התרמת חפצים לבית הספר. הפעילות פרואקטיבית המשמעותית ביותר בעיני ההורים הייתה המעורבות בלמידת ילדיהם ואילו המורים דיווחו שהפעילות המשמעותית והתורמת ביותר עבור הילדים היא הקריאה המשותפת עם ההורה המעודדת הקניית הקריאה.
- המחקר מצא כי המכשולים במעורבות ההורים נגרמו כתוצאה מבעיות שפה בקרב הורים מהגרים, אולם ההורים דיווחו כי לדעתם חוסר המעורבות נובע בשל העומס המוטל עליהם בעבודה ובחיי היום-יום.
 - שימוש ההורים בטכנולוגיה - ההורים נשאלו באילו סוגי טכנולוגיה הם משתמשים. הממצאים הראו שההורים משתמשים באמצעים טכנולוגיים מגוונים כמו טלפונים סלולריים, דואר אלקטרוני ורשתות חברתיות כאמצעי תקשורת עם בית הספר. יותר מ-96% מההורים בעלי טלפונים סלולריים, יותר מ-50% מתכתבים באמצעות הדואר האלקטרוני ורק 6.8% משתמש ברשתות חברתיות. יותר מ-89% מהנשאלים דיווחו כי הם מעדיפים את התקשורת האישית באמצעות הדואר האלקטרוני עם המורים.
 - הורים נשאלו על התדירות בדיקתם את המידע באתר הבית ספרי. קרוב ל-50% דיווחו כי הם עושים זאת 1-2 פעמים בחודש. נמצא הבדל בתדירות השימוש בין הורים למורים, כאשר המורים דיווחו כי הם בודקים את האתר הבית ספרי על בסיס שבועי.
 - שימוש המורים בטכנולוגיה- המורים העדיפו את הדואר האלקטרוני על הרשתות החברתיות. אף אחד מההורים לא השתמש במסרונים באמצעות הטלפון הסלולרי, טוויטר או פייסבוק לתקשורת עם ההורים. רוב המורים עדכנו את האתר שלהם 1-2 פעמים בחודש.
2. המורים נשאלו על חשיבות התקשורת עם ההורים באמצעים טכנולוגיים ובאילו אמצעים הם משתמשים. רוב המורים דיווחו על חשיבות התקשורת עם המשפחות באמצעים טכנולוגיים.
- הרוב המוחלט דיווח כי אינו חושף את מספר הטלפון האישי בפני ההורים.
 - כאשר נשאלו אם ירצו בעתיד לתקשר עם ההורים באמצעות מסרונים אלקטרוניים, הרוב התנגד, 71.4%.
 - הדואר האלקטרוני נמצא כאמצעי התקשורת הנפוץ ביותר, כאשר רק 4 מתוך 7 המורים שנשאלו השתמשו בתקשורת זו לצורך דווח כללי על המתרחש בכיתה. כל המורים דיווחו כי הם עונים לדואר האלקטרוני תוך 24 שעות ושהשימוש בו נעשה בעיקר לצורך עדכון בהישגי או התנהגות התלמיד.
 - למרות שרוב המורים דיווחו כי הם אינם עושים שימוש ברשתות חברתיות כמו טוויטר או פייסבוק, הם הביעו נכונות להשתמש בתקשורת זו בעתיד. מורים נוספים הביעו רצון להשתמש בפורטל עבור ההורים לצורך עדכונים שותפים על הציונים, התקדמות, התנהגות, שעורי בית ונוכחות התלמידים. למרות שבת

הספר מציע לתלמידים ולהורים גישה לספרים דיגיטליים, המורים אינם מעודדים השימוש בהם.

3. ההורים נשאלו על חשיבות התקשורת עם המורים באמצעים טכנולוגיים, כיצד הם משתמשים בתקשורת הטכנולוגית המופצת על ידי בית הספר ובאילו אמצעים טכנולוגיים ברצונם להשתמש בעתיד. רוב ההורים, 91% ראו בעין יפה את השימוש באמצעים טכנולוגיים לתקשורת עם בית הספר.

- בית הספר השתמש בשליחת הודעות טלפון אוטומטיות לצורך עדכון ההורים וכאשר ההורים נשאלו אם הם שומעים הודעות אלו בשלמותן, הרוב ענה בחיוב.
- ההורים דווחו כי הם אינם יוצרים קשר באמצעות הטלפון הנייד מאחר ואין ברשותם את מספרי הטלפון של המורים. הרוב, קרוב ל-60% הביע נכונות להשתמש באמצעי זה בעתיד.
- יותר מ-50% מקרב ההורים דיווחו שהם משתמשים בדואר האלקטרוני ליצירת תקשורת עם המורים, אולם, 67.4% ציינו כי המורים אינם יוזמים את התקשורת באמצעותו. בנוסף, ההורים דיווחו כי השימוש בדואר האלקטרוני הוא לצורך קבלת מידע על ההתקדמות האקדמית של ילדיהם. בנוסף, רוב ההורים ציינו כי המורים מגיבים לדואר האלקטרוני תוך 24 שעות.
- כשההורים נשאלו על רצונם להשתמש ברשתות חברתיות בעתיד, התשובה הייתה לרוב חיובית, כאשר 62.1% מהנשאלים ציינו כי לו בית הספר הציע את פייסבוק ככלי תקשורת ביניהם, הם היו נענים בחיוב. 50% הביעו רצון לשלוח מסרון מידי למורה, אך רק 24% הביעו רצון להשתמש בטוויטר.
- כאשר נשאלו על השימוש בספרים דיגיטליים המסופקים על ידי בית הספר, דווח כי רק מיעוט, 37.5% מההורים השתמשו בהם לפחות פעם בחודש.
- כאשר ההורים נשאלו על שימוש בפורטל לצורך עדכונים של ציונים, התנהגות, נוכחות ושעורי בית של ילדיהם, רוב ההורים, 94% ציינו אמצעי זה כמאוד חיוני עבורם.
- שתי הקבוצות ציינו כי לטכנולוגיה יתרון בולט בכך שהיא מקצרת את זמן התגובה בהתקשרות ביניהן. אבל נמצא כי תפיסת הזמן שונה בקרב המורים וההורים: בעוד ההורים נהנים מנגישות יעילה ומהירה למקורות מידע באמצעות אתרי המורים או הספרים הדיגיטליים, המורים ציינו שביצוע העלאת חומרים לאתרים גוזל מהם זמן רב ומאמץ.

מסקנות

השימוש בטכנולוגיה: הן ההורים והן המורים ציינו כי הטכנולוגיה מיעלת את התקשורת ביניהם, מקצרת את זמן התגובה ובכך מגדילה את המעורבות הפרואקטיבית של ההורים בבית הספר ומשפיעה באופן משמעותי על הישגי התלמידים.

- מעורבות פרואקטיבית משמעותית-מהווה התקשורת המשותפת בין הורים למורים ומעורבות זו מושגת ביתר קלות ויעילות על ידי שמוס באמצעים טכנולוגיים שונים כמו --הדואר האלקטרוני. יש לציין כי אמצעי זה נמצא בעדיפות עליונה בקרב שתי הקבוצות בשל האפשרות לתקשורת דו כיוונית יעילה ומהירה. אומנם, נמצא הבדל בין תפיסת ההורים והמורים על תדירות החלפת הדואר האלקטרוני ביניהם: בעוד ההורים טענו שתקשורת זו אינה כוללת מידע כללי על המתרחש בבית הספר, המורים ציינו כי אינפורמציה זה אומנם קיימת אך הוא נמסרת בנוסף על הדיווחים האישיים. ממצא זה תואם לממצאים של בופרד (Bouffard,2008), שטען כי רק 36% מהמשפחות דיווחו כי המורים משתמשים באינטרנט כדי ליצור תקשורת עםם.
 - אמצעים מסורתיים נמצאו כדרכים למעורבות פרואקטיבית נוספת, כמו הטלפון, תא קולי, פתקים, יומנים, אספות ופעילויות שונות בצוותא.
 - אמצעים טכנולוגיים נוספים ליצירת מעורבות פרואקטיבית- אתר בית ספרי, ספרים דיגיטליים.
 - הטלפון הנייד והמסרונים האלקטרוניים לא שימשו ליצירת תקשורת בין הורים למורים למרות שלרוב המוחלט של המשתתפים במחקר היה ברשותו מכשיר נייד. נמצא כי למרות שההורים עודדו שימוש באמצעי תקשורת זה, המורים התנגדו.
 - רשתות החברתיות כמו פייסבוק וטוויטר נמצאו כאמצעי טוב ליצירת תקשורת, אך הוא עדיין לא נמצאים בשימוש רב, למרות שהן המורים והן ההורים דיווחו כי יהיו מעוניינים להשתמש בהם בעתיד, כאשר הפייסבוק נתפס כאמצעי תקשורת טוב יותר.
 - בית הספר במחקר הציע להורים גישה אינטרנטית לכל חומרי הלימוד באמצעות ספרים דיגיטליים וקשורים. המורים נמצאו כלא מעודדים סוג זה של טכנולוגיה.
- הן ההורים והן המורים דיווחו כי מעורבות פרואקטיבית מרובה מעודדת את הישגי התלמידים ומשפרת את התנהגותם. שתי הקבוצות ציינו כי הדואר האלקטרוני מהווה האמצעי הטוב ביותר ליצירת תקשורת שותפת, מהירה ויעילה ביניהם, משפרת את מעורבות ההורית ובכך תורמת לשיפור בחיי האקדמיים של הילדים. בשל חשיבות מעורבות ההורים, מציע מחקר זה את השימוש בטכנולוגיה כאמצעי לשיפור התקשורת בין בית הספר לבית. בנוסף, החוקרת מציעה התמחות פרופסיונלית של המורים בנושא התקשוב על מנת להתגבר על המכשולים שעדיין קיימים בשל העדר מיומנויות תקשוב. המחברת ממליצה במחקר זה למנהלים להשקיע זמן ומשאבים ליצירת סדנאות לשיפור מיומנויות התקשוב בקרב המורים וההורים יחד על מנת לאפשר תקשורת טובה יותר עם הבית.

Thompson, B. (2008) Characteristic of parent-Teacher E-mail communication, *Communication Education*, (57)2, pp. 201-203.

המחקר של תומפסון מתבסס על **תיאורית עיבוד מידע חברתי** Social Information Processing Theory (SIP) שהוצעה על ידי וולטר (Walther, 1992) והמנתחת את מאפייניה של התקשורת הורים-מורים באמצעים דיגיטליים בכלל, ודואר אלקטרוני בפרט:

א. תקשורת זו דומה לרמת תקשורת בין-אישית כמו התקשורת פנים-אל-פנים, אולם תהליך זה מושג **במשך זמן ארוך יותר** כתוצאה ממגבלות שפתיות האופייניות לתקשורת הכתובה וכתוצאה ממאפייניה המיוחדים של התקשורת הא-סינכרונית.

ב. המשתמשים מסתגלים לסוג תקשורת זה תוך **פיתוח אמצעי שפה חדשים** אשר תורמים להתפתחות היחס הבין-אישי ביניהם.

על בסיס תיאורית עיבוד מידע חברתי ניתן היה לצפות כי התקשורת הבין אישית בין מורים להורים באמצעות הדואר האלקטרוני תשפר את איכות הקשר ביניהם.

במחקר קודם נמצא תקשורת דואל נועדה לצורך דיון בנושא ציונים ובירור משימות לימודיות שונות. במחקר הנוכחי נבחנים מאפייניה של תקשורת זו על ידי ניתוח ותיעוד התהליך התקשורתי באמצעות הדואל.. שאלות המחקר הן:

1. אילו הם הנושאים הנפוצים ביותר בתקשורת באמצעות הדואר האלקטרוני בקרב מורים-הורים?
2. באיזו תדירות מתקיימת תקשורת זו?
3. מיהו יוזם ההתקשרות, הורים או מורים?
4. כיצד מגיבים התלמידים לתקשורת זו?
5. מהן התוצאות השונות המאפיינות תקשורת זו?

סוג המחקר: **מחקר איכותני** והתבסס על ניתוחם של 30 ראיונות בקרב מורים מבתי ספר שונים בארה"ב בנוסף ל-30 ראיונות בקרב ההורים, והן על ניתוח ההתכתבות הדיגיטלית ביניהם במהלך המחקר, ובודק את מורכבותה של תקשורת זו והשלכותיה על מערכת החינוך.

הממצאים במחקר:

1. הנושאים העיקריים שהועלו בתקשורת האלקטרונית על פי סדר החשיבות:
 - **ציונים**-כמו מידת המאמץ בכיתה, בירור לגבי ציונים, משימות להשלמה - 57.18%.
 - **לוחות זמנים**- כמו תאריך מפגש או תאריכים לחזרות- 13.78%.
 - ענייני בריאות- כמו השלמת שעורים בעקבות מחלה או בעיות בעקבות ליקויי למידה- 9.98%

- התנהגות- כמו התנהגות חריגה, שינה בכיתה או בידוד חברתי 6.45%.
- עניינים חברתיים- כמו התקדמות התלמיד או כיצד מסתדר מבחינה חברתית- 2.64%.
- נושאים שונים- כמו אבדות, שימוש במחשבון, ארוחות, הצעות שונות 9.38%.

התקשורת האלקטרונית נמצאה כיעילה בניהול התלמידים על ידי המורים בכך **שהמסרים הועברו באופן מידי לידי ההורים**. אולם, נמצא כי התקשורת העיקרית בין שתי הקבוצות מתרחשת סביב **נושאים שליליים** הן מבחינת ההישגים הלימודיים והן מבחינת ההתנהגות בבית הספר. עם זאת, נמצא כי ההורים והמורים השתדלו להסב את המידע השלילי בנימה חיובית.

2. תדירות ההתכתבות:

- נמצא כי **התדירות בתקשורת הייתה קטנה מהמצופה** ושונה בקרב מורים- הורים. הזמן הנחוץ לתקשורת בקרב המורים נע בין 30 דקות לשעה בשבוע. התדירות משתנה בהתאם לתקופה הלימודים בשנה. לעומתם, נמצא כי תדירות ההורים בתקשורת אינה קבועה כלל: היא נעה בין מספר דואל ביום בתקופה מסוימת ועד להעדר תקשורת מוחלט בחודשים אחרים.
- **המורים אינם מתייחסים לתקשורת זו כנטל, ההפך הוא הנכון, רבים הביעו את רצונם כי ההורים ייזמו יותר בנושא במקום להביט מן הצד.**
- רוב המורים מקרב כל סוגי בתי הספר ספרו כי היו בקשר עם שנים עד תמישה הורים דרך הדואר האלקטרוני. כתוצאה מכך **רק הורים מעטים יכלו לפתח קשר בין אישי.**
- מטרתם העיקרית של ההורים הייתה לדעת את המתרחש בבית הספר.
- **המטרה העיקרית של ההורים והמורים הייתה להבטיח את הצלחתו של הילד ולא התמקדה בפיתוח יחסים בין-אישיים.**
- כאשר נשאלו מדוע הם עושים שימוש בסוג זה של תקשורת, הן המורים והן ההורים טענו כי הם עושים זאת **מטעמי נוחות של אופייה של התקשורת הא-סינכרונית** המאפשר לשתי הקבוצות לשלוח ולקבל הודעות בזמנים הנוחים להם. יתר על כן, התקשורת הא-סינכרונית יצרה יתרונות בולטים: המורים היו נגישים יותר וההורים לא חששו מלהפריע. אולם, נמצאו גם חסרונות, אחד הבולטים נבע מהארכת זמן התגובה בגלל חוסר הבהירות שבתקשורת הבין-אשית המוקלדת.

3. אורכו של הדואל

- **קצר וענייני** - שתי הקבוצות אפיינו את ההתכתבות ביניהם כקצרה ועניינית כ- 6-7 שורות.
- **ארוך יותר כאשר מכוון למספר הורים גם יחד** - המורים דווחו גם על תקשורת מילולית ארוכה יותר, הנמדדת בפסקאות, כאשר נדרשו לשלוח הודעה מרוכזת למספר רב של הורים, אומנם תקשורת זו נמצאה כנדירה יחסית לקודמתה.

- **נושאים בעלי תוכן רגשי ארוכים יותר** - נמצאו מכתבים ארוכים יותר אך הם התאפיינו כבעלי תוכן רגשי אשר דרש הסבר מפורש יותר.
4. יוזמת התקשורת בין שתי הקבוצות
- **הרים יוזמים בדרך כלל** - שתי הקבוצות ציינו שההורים הם אלו היוזמים לרוב את התקשורת האלקטרונית.
 - **בתחילת סמסטר המורים יוזמים יותר ל"התנעת תהליך"** - מספר מורים ציין כי הם היו היוזמים בעיקר בתחילת הסמסטר כדי לברך את ההורים ולצור תקשורת ראשונית.
 - שתי סיבות מרכזיות ליוזמת ההורים : ראשית, היה ברשותם הדואר האלקטרוני של המורה ושנית, באחריותם מספר מועט יותר של ילדים.
 - ההורים הביעו את רצונם לייזום רב יותר מקרב המורים בעיקר בכדי ללמוד על התקדמותם של ילדיהם בבית הספר.
 - המורים דווחו שהמיעוט בייזום התקשורת מצדם נובע בשל מספר הרב של תלמידים באחריותם.
 - המורים נמצאו יזמים במקרים בעלי חשיבות עליונה לדוגמת שנוי חריג בהישגים הלימודיים או בהתנהגות הילד.
5. המצב הסוציו-אקונומי של ההורים
- **השכלה גבוהה והכנסה גבוהה של ההורים היוזמים** - מרביתם של ההורים היוזמים היו בעלי תארים אקדמיים ומצב סוציו אקונומי מעל הממוצע, והם אלו שעשו שימוש במחשב הן בבית והן בעבודה.
 - כמה מורים דווחו כי לרבים מקרב ההורים שלהם ילדים בעלי הישגים לימודיים נמוכים לא הייתה אפשרות של דווח באמצעות הדואר האלקטרוני בגלל שלא נמצא ברשותם מחשב אישי, דבר שהקשה על תקשורת הורה-מורה.
 - **סוציו-אקונומי נמוך גורם לקשיי תקשורת עקב העדר תשתית טכנולוגית** - בבתי ספר בהם המצב הסוציו-אקונומי של ההורים נמוך, דווח על קשיים בתקשורת הורה-מורה בשל העדר תקשורת באמצעות הדואר האלקטרוני.
 - באותם בתי ספר בעלי מצב סוציו-אקונומי נמוך, המורים ציינו כי התקשורת עם אותם הורים שברשותם מחשב אישי מאתגרת יותר מאחר והנושאים העומדים על הפרק מורכבים יותר, ולעתים חריגים. אולם, בגלל הצורך בפיתרון מידי של בעיות מורכבות, דיווחו המורים כי התקשורת אלקטרונית הינה פחות יעילה מאשר הידברות ישירה באמצעות הטלפון.
6. תגובתם של התלמידים לתקשורת הורה-מורה באמצעות הדואר
- **שלילה עקב תחושת מעקב** - מספר רב של תלמידים ראו בשלילה את התקשורת הורה-מורה באמצעות הדואר האלקטרוני מאחר ולא אהבו את המעקב הצמוד הנובע מתקשורת זו. במקרים מסוים דווח כי התגובה גררה כעס מצדי התלמידים כלפי מוריהם בגלל הדיווח הצמוד והמידי להוריהם. מנגד, דווח כי

תלמידים סרבו לספר להוריהם את אשר התרחש בבית הספר בטענה שהם מקבלים מידע זה באמצעות הדואר האלקטרוני.

- חיובי כי מעביר אחריות ללמידה להורים - מספר מועט של תלמידים ראו את התקשורת כחיובית, אך זאת בעקבות כך שהילדים ראו בתקשורת זו דרך להעברת האחראיות הלימודית לכתפיהם של ההורים. אחרים אהבו את התקשורת מאחר ונהנו לקבל גם מסרים חיוביים לצד המסרים השליליים מצד מוריהם.
- תלמידים אחרים הביעו עמדה ניטרלית כלפי תקשורת זו מאחר וראו בה עוד אמצעי דו-שיח, שאינו חריג מאחרים.
- תגובותיהם של התלמידים נבעו לעתים מאופן חשיפת הדואר האלקטרוני על ידי הוריהם. מספר הורים נהג לחשוף את תוכן הדוא"ל רק כאשר נמצאו סתירות בין גרסתו של הילד לבין זו של המורה בנושא מסוים. הורים אחרים סרבו להראות לילדיהם דווח שלילי במיוחד. הורים אחרים נהגו לדווח על הדוא"ל באופן מילולי מבלי להראותו כלל, במטרה ליידע את הילד ולשוחח על הנושא. הורים נוספים נהגו להדפיס את המייל ולקריא אותו בפני ילדיהם.
- מורים דווחו כי הגישה החיובית של חלק מהתלמידים נובעת מכך שבדרך זו הילדים בטוחים יותר באכפתיות כלפיהם הן מצד ההורים והן מצד המורים.

הממצאים במחקרו של תומפסון מאוששים את מחקרו של וולדק (Waldeck,2001) בכך שמוכיחים באופן מדעי כי היתרון המשמעותי ביותר של התקשורת באמצעות הדואר האלקטרוני הינו אמצעי לשיפור הישגי התלמידים. תלמידים שהתמידו יותר בנושא שעורי הבית והגבירו מאמציהם עקב כך, שיפרו את הישגיהם הלימודיים. נמצא כי הנושא העיקרי שעלה מההתכתבות התמקד בהישגיהם של התלמידים ולא בתהליך הלימודי עצמו. כמו כן, תומפסון מוכיח את תיאוריית עיבוד מידע חברתי של וולטר (Walther,1992) בהקשר של **הדואר האלקטרוני בכך שתקשורת זו נמצאה כיעילה בפתרון בעיות רגילות, אולם, היא נמצאה כמסורבלת כאשר מדובר בבעיות חריגות או רגישות.** ממצאי המחקר הראו כי אומנם תקשורת זו משפרת את היעילות בדו-שיח הורה-מורה אך היא אינה תורמת לאיכות התקשורת הבין-אישית ביניהם.

תומפסון הסיק במחקרו כי למרות שהדו-שיח באמצעות הדואר האלקטרוני עדיין משרת צרכים בסיסיים בלבד, הוא צופה שהשימוש בתקשורת זו יתרחב בעתיד ויכלול בתי אב רבים מאחר והמחשב האישי ימצא ברשות הרוב. בנוסף, הוא צופה שהתקשורת הבין אישית תשתפר כתוצאה משמוש נרחב יותר ותוך פתוח ולימוד מניפולציות שפתיים כתובים על ידי המשתמשים. לסיום, תומפסון מאמין שגם מאפייניה של התקשורת הא-סינכרונית, המעודדת זמינות ונחות יתרמו לשימוש נרחב יותר באמצעי זה.

Thompson, B. (2009) Parent-Teacher E-Mail Strategies at the Elementary and Secondary Levels, *Qualitative Research Communication*, (10)1, pp.17-25

קיימת תמימות דעים על כך שהשימוש בתקשורת הממוחשבת באמצעות הדואר האלקטרוני בבתי ספר מהווה אמצעי תקשורת נפוץ בקרב הורים ומורים. מחקרו של תומפסון בודק את הקשיים המתגלים בתקשורת זו ואת האסטרטגיות הננקטות על ידי המשתמשים על מנת לפתור מכשולים אלה.

ממצאי המחקר מתבססים הן על ניתוחם של 30 ראיונות שנערכו בקרב מורים מבתי ספר שונים בארצות הברית בנוסף ל-30 ראיונות שנערכו בקרב הורים לילדי אותם בתי ספר, והן על ידי ניתוח תוכנם של 341 מכתבים אלקטרוניים אשר נשלחו בין ההורים למורים במהלך המחקר.

שיטת המחקר ואיסוף הנתונים זהים לאלו הקיימים במחקרו של תומפסון משנת 2008, *מאפייניה של תקשורת הורים-מורים באמצעות הדואר האלקטרוני* (ראו סיכום לעיל)

ממצאים :

הממצאים חשפו ארבעה בעיות עיקריות בתקשורת זו :

1. פירוש הכתוב שלא כהלכה
2. חששות משימוש במדיה הא-סינכרונית
3. דאגה מחציית גבולות בין מורים להורים
4. השפעה שלילית על אחריות התלמידים על התהליך הלימודי והעברתה להורים

תומפסון אפיין את שלושת הבעיות הראשונות כנובעות מליקויים בתקשורת הכתובה והאלקטרונית ואילו הבעיה האחרונה אופיינה כפדגוגית. בנוסף, מחקר זה גילה **אסטרטגיות מגוונות** שנקטו על ידי המורים וההורים כדי לפתור את הקשיים בתקשורת ביניהם כתוצאה מהשימוש בדואר האלקטרוני.

1. **פירוש הכתוב שלא כהלכה** התגלה כמכשול העיקרי בתקשורת והוא אירע בקרב שתי הקבוצות יחד, הורים ומורים. חוסר ההבנה נבע מפירוש המסר שלא כהלכה, למשל, הורים פירשו את הכתוב כמסר כועס מדי או כבעל חשיבות פחותה מהמציאות. כדי להתגבר על בעיית חוסר התקשורת ביניהם, הורים ומורים פיתחו **שלוש אסטרטגיות** עיקריות :

- **סגנון הכתיבה והניסוח** : המורים הקדישו תשומת לב מיוחדת לטון וניסוח המסר. הם השתדלו לנהל התכתבות עניינית מבוססת עובדות. בנוסף, המורים השתמשו בשפה פורמלית ולעתים מתנצלת כאשר רצו להביע רגשות שליליים על המתרחש.

- **החלפת סוג התקשורת** : כאשר תוצאות ההתכתבות באמצעות הדואר האלקטרוני לא נשאו פרי, המורים וההורים ניהלו דו-שיח באמצעות תקשורת

אלטרנטיבית, כמפגש פנים אל פנים או שיחות טלפוניות. בנוסף, הושם דגש על **הכרות בין אישית** כדי להפחית את חוסר ההבנה בדיאלוג ביניהם.

- **מיקוד על תקשורת חיובית:** מאחר ורוב התקשורת התמקדה בהקשר למאמץ התלמידים להשתפר, הושם דגש על שימוש באסטרטגיה חיובית לחיזוקו של הילד על ידי שתי הקבוצות. המורים השתדלו להראות תמונה מאוזנת של המתרחש בכיתה, כאשר הם מתארים התנהגות חיובית לצד התנהגות שלילית. ההורים מצדם, השתמשו בתגובות חיוביות הן כלפי הילדים והן כלפי המורים, בכך שהם הודו למורים והעצימו את הילדים.

2. הורים ומורים הביעו חשש שה**תקשורת הא-סינכרונית** תחליף את דיאלוג המוכר פנים אל פנים והביעו דאגה על כך שהקשר ביניהם ייפגע. מנגד, מורים דיווחו כי בשל הקשר הדיגיטאלי, הורים נעדרו מאספות הורים. מורים אחרים הביעו רצון לדון בבעיות רגישות רק באמצעות מפגשים פנים אל פנים או שיחות טלפוניות. **האסטרטגיה** שננקטה כדי להתגבר על בעיות אלו הייתה **שילוב אמצעי התקשורת** שיכלול מפגשים פנים אל פנים לצד התקשורת הדיגיטלית.

3. חשש **מחציית גבולות** העלול להשפיע על היחסים עם ההורים והילדים התעורר בקרב המורים. מורים הביעו דאגה ממעורבות יתר בענישת הילדים בבית כתוצאה מתהליך ההתכתבות. מנגד, מורים אחרים הביעו חשש שהתכתבות ממושכת תוביל להיווצרות יחסים בין-אישיים קרובים מדי עם הורים אחדים, דבר שיגרום בסופו של דבר להעדפת ילדיהם בכתה על פני אחרים. **האסטרטגיה** שננקטה במקרה זה הייתה העלאת המודעות מצדי המורים לבעיה ובכך נימנע יתר תשומת לב או הקלות מיותרות לאותם תלמידים שהוריהם נמצאו בקשר הדוק יותר עמם.

4. **העברת האחראיות מהילדים אל ההורים** אופיינה כבעיה פדגוגית. המורים חששו שההתכתבות הקבועה עם ההורים תוביל בסופו של דבר להעברת האחראיות הלימודית מהילד אל הוריו. בנוסף, הועלתה דאגה בקרב המורים כי תלמידים מסוימים ישלימו את משימות שיעורי הבית כתוצאה מלחץ הנגרם על ידי הוריהם ולא כפועל יוצא מהמוטיבציה הלימודית. הורים ומורים פיתחו **אסטרטגיות** כדי להבטיח את לקיחת האחראיות הלימודית על ידי התלמידים:

- הורים ומורים נתנו לתלמידים את ההזדמנות להתמודד עם הבעיות בעצמם לפני כל התערבות ביניהם.
- הורים העבירו את האחראיות הבלעדית בידי ילדיהם לפחות פעם אחת בסמסטר.
- מורים כתבו להורים רק כאמצעי גיבוי בלבד.

- מורים פנו אל המנהלים כדי לשמש להם כאמצעי מתווך בתקשורת בעלת מעורבות יתר של ההורים .

הממצאים במחקרו של תומפסון מראים כי למרות שהמורים וההורים ראו את התקשורת האלקטרונית ביניהם כחיובית בעקרה, קיימות מספר בעיות משמעותיות במדיה זה אשר חייבות התייחסות, במיוחד לאור העובדה שהשימוש בדואר האלקטרוני כתקשורת בין מורים להורים מקבל תאוצה.

נספח 2: מידע על קבוצות המיקוד

הורים	מורים	סה"כ משתתפים ⁵	אופן מפגש	תאריך	
3	2	4	פנים אל פנים	18.12.13	.1
3	1	3	וירטואלי	22.12.13	.2
6	4	8	וירטואלי	24.12.13	.3
3	2	4	פנים אל פנים	25.12.13	.4
6	3	6	פנים אל פנים	29.12.13	.5
6	4	6	וירטואלי	2.1.14	.6
	11	11	פנים אל פנים	6.1.14	.7
<u>27</u>	<u>27</u>	<u>סה"כ: 42</u>			

⁵ חלק מהמורים הגיבו לפעמים "על תקן" הורים.

1. השימוש שעושים מורים והורים בתשתית תקשורת "ותיקה" כמחשבים ו"מתקדמת"
כדוגמת טלפונים סלולריים וביישומי תקשורת "ותיקים" כדוגמת דוא"ל ופורומים
ו"חדשניים" כדוגמת רשתות חברתיות:
 - סוגי ערוצי תקשורת
 - נושאי הקשר בערוצי התקשורת
 - תכיפות השימוש בערוצי התקשורת השונים
2. השפעות ערוצי התקשורת על:
רמת המעורבות של הורים בעשייה הבית-ספרית
שינוי בתפיסות המורים וההורים את תפקידם ואחריותם בתהליך החינוכי
3. השוואה בין הפרקטיקה המסורתית של קשר פנים אל פנים לעומת החדשה - המקוונת
-האם יש העדפה לאמצעי כלשהו והאם הוא תלוי נושא?
4. יתרונות וחסרונות בעקבות השימוש בערוצי התקשורת חדשים.
5. באיזו מידה הפעילות בערוצי התקשורת החדשים מעצבים מימשל בית ספרי חדש או משמרת את המודל הקיים?
6. מה העתיד צופן ליחסי מורים והורים בעידן הדיגיטלי?